

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
PRÁVNICKÁ FAKULTA

KATEDRA PRÁVNÍCH DĚJIN



DIPLOMOVÁ PRÁCE

Název: KONFESNĚPRÁVNÍ PRVEK V ÚPRAVĚ
POHŘEBNICTVÍ V ČESKÝCH ZEMÍCH
VE 20. STOLETÍ

Konzultant: PROF. JUDR. JIŘÍ RAJMUND TRETERA, CSC.

Diplomant: KAMILA MOUČKOVÁ

PRAHA 2007

PROHLÁŠENÍ: Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracovala samostatně
a že jsem vyznačila p
způsobem ve vědeck

V Bolehošti dne 27.4.2007

Poděkování

Vedoucímu své diplomové práce **prof. JUDr. Jiřímu Rajmundu Treterovi** děkuji v první řadě za jeho podnětné přednášky v oboru práva církevního a práva konfesního, které od prvního ročníku vzbudily můj zájem o obor. Děkuji mu za jeho vstřícnost a ochotu, se kterou mně poskytoval cenné odborné rady při zpracovávání této práce.

Můj velký dík patří též mým rodičům, **Ing. Janu Moučkovi** a **Jarmile Moučkové**, a mé babičce **Jarmile Řičařové** za nekončící podporu, trpělivost a technickou pomoc.

V neposlední řadě děkuji všem svým **přátelům a známým** za podporu duchovní, duševní i materiální a za slova povzbuzení.

Obsah

	str.:
I. Úvod	1
II. Období 1918 – 1948	3
1. Postavení církví a náboženských společností	3
2. Právní úprava týkající se hřbitovů	8
2.1. Hřbitovy	8
2.2. Hřbitovy konfesní	9
2.3. Hřbitovy komunální	11
2.4. Umrličí komory	12
2.5. Hřbitovní kostely a kaple	14
2.6. Stavba a rozšiřování hřbitovů	14
2.7. Hrobník	15
2.8. Úprava hřbitovů, smlouvy a hřbitovní řád	16
2.8.1. <u>Nájemní smlouvy</u>	17
2.8.2. <u>Hřbitovní řád</u>	17
2.9. Hřbitovní poplatky a hřbitovní fondy	18
2.10. Uzavření a zrušení hřbitova	20
3. Právní úprava pohřbívání	23
3.1. Právo na slušné pohřbení	23
3.1.1. <u>Slušný pohřeb</u>	23
3.1.2. <u>Pohřební právo katolíků</u>	25
3.1.3. <u>Pohřební právo nekatolíků</u>	26
3.1.4. <u>Další aspekty slušného pohřbení</u> <u>v konfesněprávním smyslu</u>	29
3.2. Pohřbívání ohněm	32
3.2.1. <u>Právní předpisy</u>	32
3.2.2. <u>Ukládání popelnic (uren)</u>	34

3.2.3. <u>Kremace a církevní pohřeb (katolický)</u>	36
3.3. Oprávnění k provozování pohřebnictví	37
4. Konfesněprávní prvek v některých	
zvláštních předpisech týkajících se pohřbívání	40
4.1. Trestní právo	40
4.2. Matriky	42
4.3. Daňové předpisy	43
III. Období 1948 – 1990	44
1. Postavení církví a náboženských společností	44
2. Hřbitovní právo	48
2.1. Změny v právním postavení hřbitovů	48
2.1.1. <u>Hřbitovní poplatky</u>	50
2.1.2. <u>Provoz pohřebišť a hřbitovní řády</u>	50
3. Úprava pohřbívání	52
4. Konfesněprávní prvek v některých	
zvláštních předpisech týkajících se pohřebnictví	54
4.1. Trestní právo	54
4.2. Matriky	54
IV. Období 1991 – 2007	55
1. Postavení církví a náboženských společností	55
2. Zákon o pohřebnictví č. 256/2001 Sb.	57
2.1. Pojem pohřebiště	57
2.2. Veřejná pohřebiště	58
2.3. Řád veřejného pohřebiště	59
2.4. Účast registrovaných církví a náboženských	
společností při smutečních obřadech	59
2.5. Úprava pohřbívání	60
V. Závěr	61

I. Úvod

Otázky pohřbívání zemřelých jsou staré jako lidstvo samo. Úprava pohřebních obřadů a projevy pozornosti vůči hřbitovům, resp. pohřebištím se v historii liší v závislosti na kulturní úrovni a vzdělanosti té které společnosti.

Pohřeb a hřbitov nepatří mezi oblíbená témata, ale biblické „Memento homo, quia pulvis es et in pulverem reverteris“ nás nutí se těmito záležitostmi zabývat.

Právní úprava hřbitovnictví a pohřbívání není v současné době rozsáhlá v porovnání s množstvím předpisů rakouské (rakousko-uherské) monarchie a Československa (do roku 1949). Pojmout tuto problematiku z právně-historického hlediska považuji za velkou studijní výzvu a doufám, že moje snaha o jakési uspořádání právních předpisů vnese do této oblasti více světla.

Rozhodla jsem se zaměřit se na úpravu pohřebnictví platnou od vzniku samostatného československého státu s tím, že došlo k recepci předpisů rakouských, až do vydání zákona č. 256/2001 Sb. o pohřebnictví, který znovu přinesl alespoň částečně určité konfesněprávní prvky, jež jsou předmětem této práce.

Není bez zajímavosti, že Katolická církev, která měla po dlouhou dobu v oblasti pohřebnictví monopol, prošla ve sledovaném období podstatným vývojem. V roce 1917 byl slavnostně vyhlášen Codex Iuris Canonici, závěry II.Vatikánském koncilu (1962-1965) se projeví v novém Codexu (CIC/1983).

V důsledku plurality církví a náboženských společností a odlišné sebereflexe takových společenství osob¹ se vyskytuje v právních předpisech i v literatuře označení „církev a náboženské společnosti“ v celé délce. Využívám zde proto možnosti použít společného výrazu - náboženská společenství tam, kde se nejedná o název právního předpisu nebo text jeho ustanovení.

¹ TRETERA, Jiří Rajmund - PŘIBYL, Stanislav, *Konfesní právo a církevní právo*, Jan Krigl, Praha, 1997, str. 16-22

Judikatura, ač v systému práva kontinentálního, určitým způsobem dotváří psané právo. V období do roku 1948 je počet judikatury v oblasti konfesního práva značný (přestože postupně klesá) a sesbíraný do komentovaných příruček:

- TOMÁNEK, František, *Sbírka nejdůležitějších předpisů kultových platných v republice československé*, Praha 1928
- BEDNÁŘ, František, *Sbírka zákonů a nařízení ve věcech náboženských a církevních v republice československé*, Husova československá evangelická fakulta bohoslovecká, Praha, 1929
- BUŠEK, Vratislav - HENDRYCH, Jaroslav – LAŠTOVKA, Karel – MÜLLER, Václav, *Československé církevní zákony, díl I.*, Kompas, Praha, 1931

Mnou uvedená rozhodnutí jsou tedy převzata z těchto Sbírek, příp. z PAULY, Jan, *Hřbitovní a pohřební právo*, Č.A.T, Praha, 1941 nebo z programu ASPI.

Při studiu právních pramenů jsem tedy přihlížela i k rozhodnutím správních a soudním, neboť teprve praxe nám umožní nahlížet danou problematiku v plné šíři.

II. Období 1918 – 1948

1. Postavení církví a náboženských společností

Jedním z důsledků první světové války (1914-1918) byl rozpad rakousko-uherské monarchie a vznik národních nástupnických států.

Dne 28.10.1918 schválil Národní výbor jako nejvyšší zákonodárný orgán historický zákon o zřízení samostatného československého státu, vydaný později pod číslem 11/1918 Sb. z. a n. Zákon mimo jiné stanovil v čl. II, že veškeré dosavadní zemské a říšské zákony zůstávají dosud v platnosti. Tímto předpisem, označovaným také jako "recepční norma" byl do vznikajícího státního celku recipován rakouský a uherský státní aparát a právní řád.

Takto byly přejaty jako platné a účinné též předpisy týkající se konfesněprávní problematiky. Jedná se především o předpisy, jimiž byly uznány a zrovnoprávněny církve evangelická augsburského a helvétského vyznání², Řecko-východní církev³, israelitská náboženská společnost⁴, Starokatolická církev⁵, Evangelická církev bratrská (Ochranovská církev bratrská)⁶ a islámské vyznání ritu hanefitského⁷, dále o předpisy upravující vnější poměry Katolické církve⁸ a poměry mezikonfesní⁹.

Výše uvedené církve a náboženské společnosti získaly tedy ve vznikající Československé republice postavení církví státem uznaných eo ipso a nadále na poměr mezi nimi a státem dopadaly předpisy rakouské a uherské.

Po vzniku republiky se konstituovaly Církev československá, uznaná vládním prohlášením ze dne 15.9.1920, publikovaným vyhl.min.školství a národní

² císařský patent č. 41/1861 ř.z, tzv. protestantský

³ předpis č. 91/1864 ř.z.

⁴ zák.č. 142/1867 ř.z.;zák.č. 57/1890 ř.z.

⁵ zák.č. 68/1874 ř.z, na jeho základě byla starokatolická církev uznána výn. min.vnitř, kultu a vyučování č. 99/1877 ř.z.

⁶ zák.č. 68/1874 ř.z., na jeho základě byla Evangelická církev bratrská, též pod názvem Ochranovská církev bratrská, dnešní Jednota bratrská uznána výn.min.kultu a vyučování č. 40/1880 ř.z.

⁷ zák.č.159/1912 ř.z.

⁸ zák.č. 50/1874 ř.z.;zák.č 51/1874 ř.z.

osvěty č. 542/1920 Sb. z. a n., a Náboženská společnost unitářská, uznaná vyhl.min.školství a národní osvěty č. 110/1930 Sb. z. a n. Československý stát dále uznal církve, které se oddělily od církví rakouských nebo uherských, a to Českobratrskou církev evangelickou, Německou církev v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, Církev evangelickou a. v. na Slovensku, Augšburskou církev evangelickou ve východním Slezsku v Československu. V roce 1922 bylo povoleno zřízení české náboženské obce pravoslavné.

Po vydání ústavy z roku 1920 (č. 121/1920 Sb. z. a n.) jsou si všechna náboženská vyznání před zákonem rovna (§ 124) a všechna mají právo na veřejnou bohoslužbu (pod podmínkou stanovenou § 122 ústavy). Podle článku IX. uvozovacího zákona dnem, kdy ústavní listina nabude účinnosti (tj. dnem vyhlášení - 6.3.1920), pozbývají platnosti všechny dřívější ústavní zákony a dále ustanovení odporující ústavní listině a republikánské formě státu. Podle A. Hobzy všechny zákony, které stanoví jakoukoli výsadu ve prospěch jedné nebo více církví nebo náboženských společností, jsou tak zrušeny¹⁰.

Ústavní úprava zakotvila rovnost všech vyznání a svobodu vnějšího projevu mimonáboženského vnitřního přesvědčení, obdobně jako učinil již zák.č. 142/1867 ř.z. Ustanovení § 15 zákona o vzájemných poměrech náboženských vyznání (č. 96/1925 Sb. z. a n.) výslovně potvrdilo rovnost stavu "bezvyznání" a příslušnosti k náboženskému vyznání. Československé mezikonfesionální předpisy (zák.č. 277/1920 Sb. z. a n. a zák.č. 96/1925 Sb. z. a n.) zreformovaly a sjednotily právo o věcech mezikonfesionálních na území celé republiky československé.

Nová právní úprava stanovila pravidla pro nabývání členství v církvích, pro přestupování z jedné do druhé církve a obsahovala též ustanovení o výkonu bohoslužby a duchovní správy, o příspěvcích a plněních, o pohřbívání a o svěcení nedělí a svátků. Jak bylo již výše zmíněno nově se náboženským vyznáním podle zák.č. 96/1925 Sb. z. a n. má rozumět i stav bezvyznání.

⁹ zákl.zák. č. 142/1867 ř.z., zák.č. 49/1868 ř.z.

¹⁰ HOBZA, Antonín, *Poměr mezi státem a církví. Jeho vývoj a přítomný stav.*, vlastním nákladem, Praha, 1931, str. 167

Nicméně příslušné československé orgány stály od vzniku republiky před těžkým úkolem vyřešit otázku vztahu státu k církvím a náboženským společnostem. Ještě před vznikem samostatného státu nebylo pochyb o provedení tzv. odluky¹¹, především pokud se týče Katolické církve, jež byla vnímána jako součást monarchistického zřízení a jako nástroj k potlačování českých národních zájmů, ne-li přímo jako jeho vykonavatel. Později (v průběhu roku 1922) se však ukázalo, že proti odluce nestojí jen církve Katolická, ale Církev československá evangelická¹² a zástupci politických stran napříč Poslaneckou sněmovnou. Pro vládou navržený text § 121 ústavy „Mezi státem a církví budiž zaveden stav odluky.“ nebyl nalezen dostatečný politický konsensus, a schválená ústavní listina proto neměla o poměru mezi státem a církvemi žádné výslovné ustanovení.

Do popředí se tak dostal § 124 ústavy („Všecka náboženská vyznání jsou si rovna“), který ve spojení s čl. IX. uvozujičího zákona vyvolával interpretační problémy. Pokud by totiž rovnost vyznání zahrnovala i rovnost církví a náboženských společností, všechny dosavadní předpisy upravující postavení církví v rozporu s principem rovnosti (ať už zcela, nebo zčásti) by jako protiústavní ztratily svoji platnost. V praxi byly však v podstatě veškeré rakouské a uherské předpisy o církvích a náboženských společnostech nadále aplikovány (viz. např. Nál. z 15.XI. 1922 č. 16.999, Boh. č. 1661).

Za takové předpisy považujeme též předpisy týkající se financování církví, tedy zák. č. 50/1874 ř.z. (§ 57 a § 59), zák. č. 51/1874 ř.z. a prozatímní zákon kongruový č. 47/1885 ř.z. (ve znění novelizačních zákonů č. 65/1890 ř.z. a č. 15/1894 ř.z.), včetně prováděcích předpisů. Kongruové zákony byly zrušeny

¹¹ „Právnícky lze tento system ... charakterizovat jako konec "obojího práva" a výlučné panství práva světského na státním území... Církevní organizace není organizací právní na území státu, jenž provedl odluku, nýbrž pouhým faktickým stavem.“

HOBZA, Antonín, *Poměr mezi státem a církví. Jeho vývoj a současný stav.*, vlastním nákladem, Praha, 1931, str. 141

¹² Resoluce synodu československé církve evangelické o úpravě poměru církve a státu ze dne 24.2.1921; v bodu 7. se synod vyslovuje proti takové rozluce, která ničí historickou osobnost církve, mění je v pouhé kultické spolky, zbavuje je majetku a znamená ubíjení jejich činnosti. V odůvodnění argumentuje společnou podstatou, historií a cíly státu československého a církve československé evangelické a velmi emotivně namítá, že by odloučení státu a církve v jejím případě ani státu neprospělo.

ibid., str. 271-274

zák.č. 122/1926 Sb. z. a n. o úpravě platů duchovenstva církví a náboženských společností státem uznaných, případně recipovaných. Prováděcím předpisem bylo vl.nař.č. 124/1928 Sb. z. a n. o úpravě platů duchovenstva. Nutno dodat, že se tyto předpisy vztahovaly jen na ty církve a náboženské společnosti, které byly uznány ke dni 1.1.1926 (§ 5 zák.č. 122/1926 Sb. z. a n., §§ 1, 196 a 197 vl.nař.č. 124/1928 Sb. z. a n.). Na základě nové úpravy se rozlišovaly církve a náboženské společnosti kongruální (římskokatolická, řeckokatolická a pravoslavná církev na celém území ČSR a evangelická církev a.v., Reformovaná křesťanská církev na Slovensku a Podkarpatské Rusi a židovské náboženské obce na území Slovenska a Podkarpatské Rusi) a dotační¹³.

V období 1918 až 1939, resp. 1949 neexistovala jednotná konfesněprávní úprava. Na základě zák.č. 11/1918 Sb. z. a n. konfesní právo platné v českých zemích náleželo dvěma různým právním systémům, bývalému rakouskému a novému československému. Československé právo novelizovalo rakouské (uherské) konfesněprávní předpisy v duchu moderního státu, tedy na principu rovnosti jednotlivých náboženských vyznání (resp. stavu bezvyznání), svobody svědomí a vyznání a ochrany menšin. Postavení církví a náboženských společností státem uznaných, resp. recipovaných jako veřejnoprávních korporací zůstalo zachováno¹⁴.

V období Mnichovského diktátu, republiky Česko-slovenské a Protektorátu Čechy a Morava byla konfesněprávní problematika odsunuta na okraj legislativního zájmu. Výjimku představovala úprava týkající se řešení právního postavení židů, vycházející z německých norimberských zákonů. Po zřízení ústředny pro židovské vystěhovalectví byly židovské náboženské obce zcela vyňaty z dosahu

¹³ V případě kongruálních církví a náboženských společností byl doplňován ryzí příjem duchovního stanovený na základě finančního přiznání (fasse) na kongruální mez, přičemž zákon stanovil nejnižší příjem (kongruu); náboženská společenství dotační měli právo na paušální dotaci ze státních prostředků, výše dotace byla počítána poměrným způsobem podle počtu členů ve vztahu k počtu členů náboženských společenství kongruálních.

TRETERA, Jiří Rajmund - PŘIBYL, Stanislav, *Konfesní právo a církevní právo*, J. Krigl, Praha, 1997, str. 95

¹⁴ HOBZA, Antonín, *Poměr mezi státem a církví. Jeho vývoj a současný stav.*, vlastním nákladem, Praha, 1931, str. 165-169

protektorátních úřadů a ústředna fakticky a posléze i právně získala rozhodující kontrolu nad židovskými obcemi. Nacistická represe vůči příslušníkům židovského kultu se projevila v demografických změnách na území ČSR¹⁵. Se zřízením protektorátu souviselo vynucené přejmenování Církve československé na Církev českomoravskou a Náboženské společnosti československých unitářů na Náboženskou společnost českých unitářů. Vyhláškou min. školství č. 5/1943 Sb. byla zlikvidována organizace českého pravoslaví v protektorátu.

Vybrané statistické údaje o počtu obyvatel podle náboženského vyznání v letech 1921 a 1930 v Čechách:¹⁶

:

Náb.vyznání	1921	1930	přírůstek
Římskokatolické	5.216.196	5.316.340	100.144
Československé evangelické	147.811	199.677	51.866
Československé	437.377	617.927	180.550
Bez vyznání	658.084	727.084	69.000

¹⁵ srov. Příloha č. 2, Utrpení židovského obyvatelstva za nacistické okupace českých zemí
BOHÁČ, Zdeněk, *Atlas církevních dějin českých zemí 1918-1999*, Karmelitánské nakladatelství s.r.o., Kostelní vydří, 1999, mapka č. 108

¹⁶ HOBZA, Antonín, *Poměr mezi státem a církví. Jeho vývoj a současný stav.*, vlastním nákladem, Praha, 1931, str. 280-281

2. Právní úprava týkající se hřbitovů

2.1. Hřbitovy

Hřbitovem, jinak též pohřebišťem rozumíme místo určené pro pohřbívání lidských těl, ostatků. Hřbitovy byly považovány za ústavy zdravotnické, a to veřejné¹⁷. Zákonem č. 68/1870 ř.z. (zdravotnický zákon) získaly obce oprávnění v samostatné působnosti zřizovat, udržovat a dohlížet na hřbitovy a umrlčí komory a v působnosti přenesené oprávnění dozoru policejně-zdravotnického nad dodržováním předpisů ohledně pohřebišť a pohřbívání. Na veřejný charakter hřbitovů usuzujeme především z těchto okolností: jejich zřízení za určitých podmínek je závislé na zákonech a úředních nařízeních a právo pohřbení má každý, kdo splňuje předepsané podmínky.

Původně hřbitovy zakládaly a spravovaly pouze náboženské společnosti. Vznikaly tak různé hřbitovy podle konfesí, tedy hřbitovy konfesní. Stát zdravotnickým zákonem z roku 1870 právo náboženským společnostem zřizovat si vlastní hřbitovy ponechal¹⁸, ale zároveň poskytl takové oprávnění obcím politickým. V případě, že však nebylo o pohřebišťe jinak přiměřeně postaráno, ukládalo se obcím zřízení pohřebišť nových (viz. S.s. 2.3.1895, Budw. 8464) a obec mohla být k plnění povinnosti donucena státní správou (Budw. 10406). Tato povinnost obce byla vykládána jako subsidiární, tedy že „obec může býti okresním úřadem ke stavbě hřbitova donucena podle zákonných předpisů tehdy, když místní

¹⁷ Také hřbitovy konfesní jsou ústavy zdravotnické. (nál. ze dne 3.2.1888, Budw. 3911)
Charakter veřejné věci je dán skutečností veřejné přístupnosti, byť nerovné.

TUREČEK, Josef, *Povaha kultových práv k věcem*, in: Kapitoly z konfesního práva čl., vlastním nákladem, Praha, str. 150-151

¹⁸ Výnos ministerstva kultu z 22.5.1874, č. 14903: V zákoně č. 68/1870 (§3) je pouze stanoveno, že zřízení, udržování a dozor k umrlčím komorám a pohřebišťím je zdravotně-policejní záležitost patřící k samostatnému oboru působnosti obce; není tím však řečeno, že by musila všechna pohřebišťe býti zařízena z prostředků obecních a ještě méně lze tvrdit, že jsou tím zrušeny ony předpisy, jež konfesní hřbitovy prohlašují za součást bohoslužebných budov a staví je pod režim konkurenčních předpisů platných
Výnos ministerstva vnitra ze dne 14.1.1879, č. 16585: Podle zásady vyslovené v § 3 zák. č. 68/1870 ř.z. postihuje zákonný závazek ke zřízení a rozšíření hřbitova nyní jen obce politické. Náboženské společnosti mají však i doposud p r á v o z ř i z o v a t i h ř b i t o v y ; realizace tohoto práva však předpokládá platné usnesení konkurenčních faktorů o tom.

TOMÁNEK, František, *Sbírka nejdůležitějších předpisů kultových platných v republice československé*, Praha 1928, str. 145

konfesionelní hřbitov musí býti uzavřen, anebo když správa tohoto hřbitova jej nechce rozšířiti pro další potřebné pohřbívání“ (S.s. 3.3.1880, č. 388). Jestliže bylo nutné zříditi v obci hřbitov ze zdravotních důvodů, mohly to úřady uložit jen obci, nikoli nějaké náboženské společnosti (Budw. II. 268).

Dozor nad dodržováním zdravotních předpisů prováděla podle zdravotního zákona obec. Zákonem č. 332/1920 Sb. z. a n. převzal tuto povinnost stát, přičemž obcím byla uložena povinnost spolupůsobit při provádění zákona (tedy při výkonu zdravotní policie).

2.2. Hřbitovy konfesní

Konfesní charakter hřbitovů byl dán nejen skutečností, že takové jsou určeny pro pohřbívání zemřelých členů určitého vyznání. Konfesní hřbitov totiž nepozbývá své povahy, jsou-li na něm pohřbíváni též jinověrci (S.s. 26./2.1903, B. 1582). Pro povahu konfesnosti hřbitova svědčí to, že „je položen kolem kostela, dále, že je uváděn v inventáři kostela a že faráři přísluší dispoziční právo při opravách a zadávání hrobových míst“ (S.s. 2.3.1895 Budw. 8464). Pokud byl hřbitov zapsán v pozemkových knihách jako majetek kostelní, záduší¹⁹, farní osady, kterou byl zřízen, nebo jako svůj vlastní majitel, mělo se za to, že je hřbitovem konfesním. Stejně tak, pokud byl věnovací listinou určen k pohřbívání členů určité konfese a na základě toho byl od příslušné církve vysvěcen²⁰. „Kdyby politická obec hřbitov svým nákladem postavila a kdyby žádala určitou konfesi za jeho vysvěcení, pak i kdyby hřbitov v pozemkových knihách byl obci připsán jako její majetek, pokládá právo hřbitov takový za konfesionelní“ (S.s. 19.5.1882, č. 870). Pokud byl tedy hřbitov sice obecními náklady obcí vystavěn, ale věnován pro církevní účely a pro tyto účely přijat²¹, nabývá charakteru konfesního.

¹⁹ záduší = neboli fabriční fondy; vznikaly na podporu kostelů jako budov

²⁰ hřbitovy Katolické církve jsou věci benedikované (žehnané), patří mezi res sacrae (věci posvátné)

²¹ Věnování k církevním účelům považuje A.Hobza za veřejnoprávní akt, který předpokládá vedle volního projevu vlastníka (darování) také přijetí ze strany církevního institutu.

HOBZA, Antonín, *Úvod do církevního práva*, vlastním nákladem, Praha, 1929, str. 239-240

Pokud se týče rozšiřování hřbitovů stávajících, je v této souvislosti vhodné zabývat se konfesností daného hřbitova, příp. jeho části. Náklady na rozšíření konfesního hřbitova nesla buď církevní správa tohoto hřbitova (příp. v konkurenci s patronem či příslušníky církve nebo náboženské společnosti), nebo obec v případě, že správa hřbitova sama rozšířit hřbitov nechtěla nebo nemohla, a ze zdravotních důvodů bylo třeba takové opatření učinit. V případě prvním ponechal si hřbitov samozřejmě charakter konfesní (a to též bylo-li rozšíření provedeno obcemi přifařenými, Nál. z 18.12.1885 č. 3324, Budw. 2832). V druhém případě je třeba posoudit, zda se obec ve prospěch konfesního hřbitova některých svých práv zřekla, pak byla vytvořena část tzv. hřbitova konfesně-komunálního. Takový hřbitov podléhal nejen pravomoci obecní, ale i pravomoci příslušné duchovní správy. Na druhou stranu, pokud obec připojila ke konfesnímu hřbitovu část samostatně, aniž by postoupila nějaká svá práva v jeho prospěch, stala se tato část jejím vlastnictvím, se kterým má právo v mezích zákona nakládat²².

Hřbitov konfesní podléhal správě příslušné konfese, jejím příslušným orgánům. V Katolické církvi vedla správu hřbitova správa zádušní, tj. farář zároveň s patronem²³ a farní obcí, přičemž se skutečně jednalo o správu společnou podle zásad § 41 a 42 z.č. 50/1874 ř.z. - k platnému a proveditelnému ustanovení bylo vždy zapotřebí souhlasu všech oprávněných subjektů. Dle judikatury Nejvyššího správního soudu československého nejsou dozorčí orgány oprávněny takový souhlas nahrazovat, nebo snad samy rozhodovat, neboť jim nepřisluší oprávnění správy církevního majetku (Boh. č. 4083-1939, Boh. č. 2194-1939).

Nejvyšší správní soud judikoval, že k tomu, aby se hřbitov založený obcí stal konfesním hřbitovem (katolickým), vyžaduje se jednak platný projev vůle věnovat hřbitov účelům církve (katolické), jednak přijetí tohoto věnování příslušným zástupcem církve (11.12.1935, č. 20108/35).

in *Časopis katolického duchovenstva*, rok 1936, str. 507

Nejvyšší správní soud se opětovně vyslovil, že projev vlastníka se může stát nejen formálním usnesením, nebo vyhotovením řádné věnovací listiny, ale též pouhými konkludentními činy.

ibid., rok 1933, str. 59

²² S.s. 3.12.1898, Budw. 12231 (TOMÁMEK, František, *Sbírka nejdůležitějších předpisů kultových platných v republice československé*, Praha, 1928, str. 147)

S.s. 19.5.1882, č. 870 (PAULY, Jan, *Hřbitovní a pohřební právo*, Č.A.T, Praha, 1941, str. 12)

²³ Patronátní právo znamená určitou účast na správě kostela nebo církevního úřadu, podle kanonického práva se jedná o soubor privilegií, s kterými korespondují povinnosti především ekonomické výpomoci. Podle CIC/1917 již nové patronáty nevznikaly.

Ustanovení § 45 zřízení Českobratrské církve evangelické (a to jak ve znění zřízení uveřejněném vyhláškou min. školství a národní osvěty č. 64/1922 Sb. z. a n., tak i ve znění zřízení potvrzeném vyhláškou vlády č. 155/1931 Sb. z. a n.) svěřuje péči o zřízení a udržování církevních budov, hřbitova a jiného majetku sborového staršovstvu, jež tvoří farář nebo faráři a další starší, zvolení sborovým shromážděním. Podle ustanovení § 33 zřízení se mohli členové z části jednoho nebo několika sborů se svolením staršovstva a seniorátního výboru spojit k založení a udržování hřbitova. Správou pak byl pověřen správní výbor a shromáždění členů podle ustanovení o správě sborů.

Podle čl. 11 Ústavy církve československé (uveřejněné výnosem min. školství a národní osvěty č. 87.471 ze dne 15.10.1921) příslušelo spravovat jmění náboženské obce radě starších jako správnímu orgánu podle čl. 3 písm. a).

K povinnostem hřbitovní správy patřilo vedení matriky pohřbených, evidence a pronájem míst k hrobkám, pro hroby rodinné a běžné, vedení knihy o předepsaných poplatcích a jejich vybírání, knihy hřbitovních příjmů a vydání a sestavení každoročního celkového zúčtování.

2.3. Hřbitovy komunální

Jak už bylo výše zmíněno, každá obec získala § 3 z. č. 68/1870 ř.z. oprávnění zřídit svůj vlastní hřbitov pro pohřbívání svých členů kdykoli uzná za dobré. Takový hřbitov byl určen pro pohřbívání všech, kteří v jeho okrsku zemřeli, bez ohledu na náboženskou příslušnost. Hřbitovní okrsek mohl být dohodou více obcí rozšířen i na území těchto obcí. Obcím náležela povinnost postarat se o hřbitov, pokud nebylo místní potřebě vyhověno hřbitovem konfesním.

Existence obecního hřbitova sama o sobě nezakládala povinnost obyvatel obce dát se na tomto hřbitově pohřbít, protože každý občan se o této věci mohl svobodně rozhodnout (k tomu též výn.min. kultu č. 1240 ze dne 31.1.1876). Též příslušník církve nebo náboženské společnosti, jejíž konfesní hřbitov byl v tom

místě, měl právo využít obecního hřbitova a ani církví nebo náboženskou společností, ani obcí mu nesmělo být s přihlédnutím k ustanovení § 10 odst. 1 zák.č. 96/1925 Sb. z. a n. odepřeno. Na druhou stranu obec nesměla bránit pohřbívání na dosavadním konfesním hřbitově, nebo ho dokonce zakazovat, pokud se nevyskytly nedostatky po zdravotní stránce.

Pokud se týká oprávnění církví a náboženských společností na obecním hřbitově, na základě ustanovení § 122 ústavy č. 126/1920 Sb. z. a n. byl kdokoli oprávněn veřejně, tedy i na komunálním hřbitově vykonávat jakékoli vyznání, náboženství nebo víru²⁴, a obcí v tom nemohlo být zabráněno. Žádná konfese nepožívala na obecním hřbitově zvláštních práv, ledaže obecní hřbitovní správa určitá práva některým konfesím propůjčila.

Druhým aspektem vztahu obce a náboženských společností ohledně komunálních hřbitovů bylo stanovení míst k pohřbívání podle konfese. Obec taková místa vyhrazovala, jen pokud se k tomu zavázala, ať už smlouvou s některou náboženskou společností, nebo jednostranně prohlášením (3.12.1898, č. 6576, Budw. XXII-12231).

Majitelem komunálního hřbitova byla dotyčná obec, příp. obce, které se spojily k jeho vystavění. Správa náležela obecnímu úřadu nebo hřbitovnímu výboru zvolenému obcemi. Orgány správy církevní neměly oprávnění vykonávat na něm správní akty.

2.4. Umrličí komory

Zdravotnický zákon do působnosti obcí uložil i povinnost týkající se umrlčích komor, totiž takových prostor, kde by mohl být uložen mrtvý, který nemohl být ponechán v bytě po předepsanou lhůtu 48 hodin po úmrtí.

²⁴ Pauly uvádí (*Hřbitovní a pohřební právo*, str. 15), že právo vykonávat veřejně své náboženské úkony má náboženská společnost státem uznaná. Nesporně při tom vychází z ustanovení čl. 15 z.č. 142/1867 ř.z., který však podle Hobzy (*Poměr mezi státem a církví*, str. 169) po vyhlášení Ústavní listiny ze dne 29.2.1920 pozbyl platnosti. Přikláním se k tomuto názoru. Domnívám se, že právo zakotvené v § 122 Ústavní listiny svědčí nejen jednotlivcům, ale též konstituované církvi nebo náboženské společnosti a že není důvod se v této věci dovolávat ustanovení z.č. 142/1867 ř.z.

Předchozí předpisy stanovily, že při každém farním i lokálním kostele, kde se nalézají hřbitovy, musí být náboženskou obcí zřízena a udržována umrlčí komora²⁵ (dvor. dekret ze dne 3.3.1771), posléze, že tuto povinnost mají obce (dvor. dekret č. 12.427 ze dne 13.4.1845). Umrlčí komora se tím stala nutnou součástí hřbitova.

Povinnost obcí podle zdravotnického zákona (1870) zřizovat a udržovat umrlčí komory a dohlížet na ně byla stejně jako v případě hřbitovů přenesena zák.č. 332/1920 Sb. z. a n. a zák.č. 236/1922 Sb. z. a n. na stát.

Povinnost zřídit a starat se o umrlčí komoru vázala tedy v první řadě náboženskou obec, resp. církev a náboženské společnosti. Teprve tehdy, když nebylo zdravotnímu požadavku vyhověno, nastupovala se svou subsidiární povinností obec. Konfesní či komunální povaha hřbitova byla bezvýznamnou; obec byla povinna postarat se o zřízení umrlčí komory v případě, že v obci nebylo takové zařízení. Zřízení a udržování umrlčích komor a dozor nad nimi spadal mezi zdravotně-policejní úkoly obce. Obec proto mohla udělit stavební povolení ke stavbě nebo rozšíření konfesního hřbitova s podmínkou postavení umrlčí komory (S.s. z 7.2.1890, č. 183, Budw. 5139). Podle ustanovení § 2 písm. g) zdravotního zákona náležel státní správě dozor nad prováděním zákonů o pochovávání mrtvých, o místech pohřebních, atd., a proto bylo správě též vyhrazeno posouzení zřízení umrlčí komory ze zdravotního hlediska (vým.min. vnitra č. 31040 z 20.10.1898).

Náklad na nutné zřízení obecní umrlčí komory na konfesním hřbitově nesla zčásti též správa konfesního hřbitova (vým. česk. místodrž. č. 1600 ze dne 4.4.1884). Správní soud rakouský svým náležením ze dne 7.2.1890 stanovil, že náklady v takovém případě nesou samotné náboženské obce.

²⁵ Uvedené předpisy obsahovaly též přesné technické parametry umrlčích komor. Ty se měly stavět z kamene, s okny s mříží a kamny. Na podlaze byla postavena zvýšená podložka na kladení rakví. I v právu se odrážela všeobecná obava z pohřbení zdánlivě mrtvého, proto byla stanovena ona lhůta 48 hodin, kdy byl mrtvý uložen v otevřené rakvi, a v případě umístění v umrlčí komoře, byla ruka mrtvolky spojena drátem se zvonkem, aby byl hrobník upozorněn pro případ procitnutí.

PAULY, Jan, *Hřbitovní a pohřební právo*, Č. A. T., Praha, 1941, str. 19

2.5. Hřbitovní kostely a kaple

Hřbitovní kostely a kaple, z nichž se vypravovaly pohřby a sloužily bohoslužby při pohřbech, podléhaly pravomoci příslušného duchovního správce. Správa náležela v katolické církvi správě zádušní, v církvi československé evangelické staršovstvu.

Kanonické právo nedovolovalo podle can. 823 § 1 CIC/1917²⁶ používání katolických kostelů nekatolíky. K používání katolických hřbitovních kaplí církví československou v souvislosti s pohřby se vyjádřil i československý nejvyšší správní soud nálezem ze dne 8.10.1927 č. 107/26, Boh. 6778. Podle jeho právního názoru „nelze předpis § 10 mezikonfesního zák.č. 96/1925 Sb. z. a n. stran užívání hřbitovů rozšiřovati ani obdobně na užívání hřbitovních kaplí.“

2.6. Stavba a rozšiřování hřbitovů

Zřízení nového, příp. rozšíření původního hřbitova se dělo buď se svobodného rozhodnutí náboženské společnosti, resp. obce, nebo z důvodu veřejného zdravotnictví. Jak je uvedeno výše, podle zdravotního zákona mohlo být povinné vystavění nařízeno jen obci.

Vzdálenost nového hřbitova od osady určovala obec. Podle dvor.dekretu č. 2951 ze dne 23.8. a 13.9.1784 se nové hřbitovy měli zakládat v přiměřené vzdálenosti od osady. Tento dekret se podle judikatury vztahoval též na rozšíření posavadních hřbitovů (Budw. 2537). Podle ustanovení § 47, odst. 2 venk. stavebního řádu se nové stavby neměli povolovat v bezprostřední blízkosti hřbitova. Zřízení místa pro pohřbívání (ať už pro konfesní či pro obecní hřbitovy) patřilo dle zdravotního zákona do pravomocí obce. Zák.č. 332/1920 Sb. z. a n. však vyhradil rozhodování o této věci v první instanci okresnímu úřadu, v druhé zemskému úřadu, v případě měst statutárních byly příslušnými zemský úřad

²⁶ Codex iuris canonici je autentickým, oficiálním, univerzálním a exklusivním pramenem církevního práva, představuje první úplnou kodifikaci kanonického práva v dějinách latinské církve. Kodifikační práce byly zahájeny 13.11.1904, CIC byl promulgován papežem Benediktem XV. dne 27.5.1917. Zákoník nabyl účinnosti dnem 19.5.1918.

a ministerstvo zdravotnictví.

Náboženská společnost byla povinna před podáním žádosti k okresnímu úřadu k udělení svolení žádat obec o dobrozdání stavební komise. Též obec svolávala stavební komisi a po jejím vyjádření zadávala věc k okresnímu úřadu o povolení stavby.

Náklad na zřízení a udržování katolického hřbitova hradili nejprve ti, kteří vybírali hřbitovní poplatky, v druhé řadě bylo možné použít postradatelné kostelní jmění, příp. jmění kostela filiálního, na posledním místě nastupovali se svou konkurenční povinností patron a přífařenci²⁷. Pokud se týče Českobratrské církve evangelické, podle ustanovení § 8 a § 42 církevního zřízení měl každý církevní sbor právo žádat a vybírat od svých členů k úhradě svých potřeb zvláštní členské příspěvky a pořádat sbírky kostelní a podomní, přičemž sborovému shromáždění příslušelo povolovat náklad na vydržování vlastního sboru i celé církve a usnášet se mj. o nabytí nemovitého majetku, novostavbách a ustanoveních sborových příspěvků a o klíči, podle kterého mají být příspěvky rozvrženy na členy sboru. V Církvi československé stanovovala a na příslušníky náboženské obce rozvrhovala církevní daň podle ustanovení čl. 8 odst. 6 ústavy CČsl. valná hromada náboženské obce, přičemž podle ustanovení čl. 27 a 33 příslušelo diecéznímu shromáždění ukládat církevní daň pro celou diecézi a diecézní radě povolovat sbírání darů a příspěvků v diecézi. Obce si zaopatřovaly prostředky ke krytí nákladu podle ustanovení § 24 zák.č. 329/1921 Sb. z. a n., tzn. vybíraly příspěvky, poplatky (hřbitovní poplatky), dávky a naturální plnění (služby potahy, motorovými vozidly).

2.7. Hrobník

Hrobař (hrobník) byl považován za orgán veřejného ústavu, který ve své veřejné funkci vykonával státní moc, a tak v oboru zdravotnicko policejním podléhal dozoru ze strany obce, v oboru církevním však příslušné duchovní správě

²⁷ zákon č. 50/1874 ř.z. o vnějších poměrech církve katolické

(výn.min. vnitra ze dne 28.7.1877, č. 7647²⁸).

Ustanovení hrobníka jako hřbitovního zřízence, dále jeho platu a propouštění náleželo v případě konfesního hřbitova katolického faráři, příp. správě církevního majetku - faráři a patronovi (S.s. ze dne 1.3.1893, Budw. 7116).

V Církvi československé ustanovovala církevní zřízence rada starších (čl. 11 ústavy CČsl) a valná hromada upravovala jejich platy (čl. 8 ústavy CČsl).

Podle ustanovení § 45 lineá 7 církevního zřízení Českobratrské církve evangelické příslušelo staršovstvu volit a propouštět církevní zaměstnance.

V případě komunálního hřbitova příslušela výše zmíněná práva ohledně hřbitovních zřízenců dotyčnému obecnímu zastupitelstvu obce, která byla vlastníkem hřbitova.

2.8. Úprava hřbitovů, smlouvy a hřbitovní řád

Úprava hřbitovů se řídila v dané době předpisy zdravotními, stavebními a zároveň estetickými, které si s přihlédnutím k zákonům státním určoval vlastník hřbitova.

Hřbitov bývá rozdělen na určitá oddělení a každému hrobu (hrobce) je přiděleno číslo, podle kterého je veden ve hřbitovních knihách.

Nedílnou součástí hřbitova se staly hrobky, tedy taková místa pro uložení mrtvol k zetlení, jejichž zřízení schvalovala ze stavebního hlediska dotyčná obec. Na hřbitovech nebyly povolovány hrobky vrchní, nadzemní, neboť podle dvor. dekretu ze dne 23.8. a 13.9.1784, č. 2951 se pohřbívalo pouze do země. Hrobky byly vyzdívané, na vrchní straně zcela uzavřené. Hloubka hrobky byla různá podle předpokládaného počtu pohřbených.

Ani náboženská společnost, ani místní obec nebyly povinny zřizovat zvláštní

²⁸ TOMÁNEK, František, Sbirka nejdůležitějších předpisů kultových platných v republice československé, Praha, 1928, str. 145

oddělení pro různá vyznání (S.s. 3.12.1898 č. 6576, Budw. XXII-12231), ale ustanovení takových oddělení, stejně jako zvláštních míst pro sebevrahy a pro ukládání uren bylo považováno za velmi vhodné se zřetelem k ustanovení § 10 mezikonfesního zákona.

2.8.1. Nájemní smlouvy

Místa pro hroby byly zájemcům pronajímány na určitou dobu, obvykle na jeden tlecí turnus (délka tlecího období byla stanovena v hřbitovním řádu). V literatuře se setkáváme často s pojmem prodej hrobového místa, zakoupení užívacího práva, příp. zakoupení hrobky. Mnohá judikatura rakouská, ale též československá však zaujala názor, že poměr mezi vlastníkem hřbitova a nabyvatelem pohřebního místa není soukromoprávní, a nabyvatel tedy nenabývá k němu právo vlastnické, nýbrž pouze právo užívací. Pokud nebylo užívací právo vymezeno hřbitovním řádem, řídilo se pak podle zvyklostí. Uzavření nájemní smlouvy na další tlecí období záleželo na vůli hřbitovní správy.

V případě tzv. hrobů rodinných svědčilo užívací právo nájemci na delší dobu, a to podle smlouvy na 20 až 50 let, příp. na dobu trvání hřbitova.

Nájemci smlouvou nabývali práv veřejnoprávních, spočívající v oprávnění na řádné pohřbení, v oprávnění úpravy a výzdoby a v oprávnění konat náboženské pohřební obřady a uctívání zemřelých, a práv soukromoprávních, zahrnující právo rozhodnout o postavení a kvalitě pomníku, kříže, sochy, právo vybrat řemeslníky na stavbu hrobky, obklad a výzdobu hrobů a především právo vlastnické k pomníkům, náhrobkům a hrobkám. Vlastníkem byl ten, kdo je dal postavit, a jeho dědici. Vlastnickému právu odpovídala povinnost udržovat hrobky a pomníky v náležitém pořádku, příp. odpovědnost za škodu.

2.8.2. Hřbitovní řád

Hřbitovní řád, který vydávala správa hřbitova jako předpis pro užívání

hřbitova, podléhal schválení okresního úřadu. Okresní úřad zkoumal, zda se některá ustanovení řádu nepříčí státním zákonům a nařízením. Řád obsahoval kromě řešení otázky různých oddělení též např. pravidla o kopání hrobů, zřizování a otvírání hrobek, o užívání umrlčí komory a stanovoval tzv. tlecí turnus a hřbitovní poplatky. Je třeba podotknout, že nebylo striktně zákonným příkazem uloženo, aby ten který hřbitov měl hřbitovní řád.

2.9. Hřbitovní poplatky a hřbitovní fondy

Každý hřbitov byl podle rozhodnutí nejvyššího správního soudu, Budw. 3911-1888 veřejným zdravotním ústavem, tedy též hřbitovní poplatky měly charakter veřejnoprávní, protože vyplývaly ze zvláštního veřejnoprávního poměru mezi správou hřbitova a jeho uživatelem²⁹.

Hřbitovní poplatky byla oprávněna stanovit podle místních poměrů správa hřbitova ve výše popsaném hřbitovním řádu, který podléhal schválení okresního úřadu. Státní kultová správa ponechala správě církevní, aby určila výši poplatku na katolickém hřbitově, podobně jako měla toto právo obec na hřbitově komunálním. Před vydáním zák.č. 122/1926 Sb. z. a n. zahrnovaly štolové patenty též poplatky hřbitovní, tzn. že nově zaváděné poplatky musely být schvalovány vládou z titulu změny štolového řádu. Vymáhání takových poplatků se dělo cestou politické exekuce. Ustanovení § 6 kongruového zákona však zrušilo platnost štolového řádu, schvalování hřbitovních poplatků na konfesijních hřbitovech bylo tak napříště považováno za vnitřní záležitost církve.³⁰ Politické úřady nezasahovaly příslušným úřadům církví a náboženských společností do stanovení hřbitovních poplatků, ale schválením hřbitovního řádu konfesního hřbitova poskytl okresní úřad poplatkům stanoveným správou konfesního hřbitova právo politické exekuce podle

²⁹ „Náboženská společnost je veřejnoprávní korporací, z čehož vyplývá, že poplatkům jejím jest přiznati povahu veřejné dávky.“ Vážný, obč. 1034
BUŠEK, Vratislav - HENDRYCH, Jaroslav - LAŠTOVKA, Karel - MÜLLER, Václav, *Československé církevní zákony, díl I.*, Kompas, Praha, 1931, str. 111

³⁰ srov. PAULY, Jan, *Hřbitovní a pohřební právo*, Praha, 1941, str. 54 a 231

vlád.nař. č. 8/1928 Sb. z. a n³¹.

Z veřejnoprávní povahy hřbitovních poplatků se vyvozovala povinnost uživatelů konfesních hřbitovů platit poplatky odpovídající zákonu konkrétním správám konfesních hřbitovů bez ohledu na vyznání. Na tyto poplatky se nevztahoval zákaz podle ustanovení § 8 mezikonfesního zákona. Poplatky hřbitovní nebyly ani považovány za dávky plynoucí ze všeobecného důvodu příslušnosti ke Katolické církvi ve smyslu ustanovení § 55 zák.č. 50/1870 ř.z.

Podle judikatury byla obec oprávněna vybírat poplatky na obecním hřbitově pouze pokud byla k tomu zákonem zmocněna (Budw. XVI. č. 6692, S.s. 1892, č. 2044). Takového zmocnění se jí dostalo ustanovením § 28 zák.č. 329/1921 Sb. z. a n. Vládním nařízením č. 15/1928 Sb. z. a n. byl vydán dávkový řád pro obecní hřbitovy, který stanovil vzorná pravidla pro vybírání obecních hřbitovních poplatků (viz Příloha č. 1).

Podle ustanovení § 3 cit. vl.nař. byli obecní chudí od poplatků osvobozeni a pohřbení na obecním hřbitově se dělo na náklady obce. Též ze zákona o vnějších poměrech církve katolické vyplývalo zproštění od poplatků těm, komu svědčilo právo chudých (§ 23). Domovská obec však v případě, že byl vykonán pohřeb církevní a taková osoba byla pohřbena na katolickém hřbitově, nebyla povinna platit poplatky, pohřeb chudého měl být vykonán a místo na hřbitově poskytnuto bezplatně (Budw. 4160; Budw. 4700³²).

Poplatky byly vybírány za místa pro hroby, hrobky, náhrobky, urny (popelnice), přičemž hrobní místa byla rozdělena podle tzv. pohřebních tříd³³, za místa pro pomník nebo kříž, za každé uložení mrtvoly do hrobky, za užití obecní hrobky (hrobka k prozatímnímu uložení mrtvoly), za uložení v umrlčí komoře,

³¹ Okresní úřad se zabýval ustanoveními hřbitovního řádu pouze z hledisek zdravotně policejních. Předložením hřbitovního řádu bylo však politickému orgánu dáno stanovení a výše hřbitovních poplatků na vědomí, což podle výn. Zemského úřadu v Praze ze dne 21.3.1936, č. 326 postačilo k získání exekučního titulu. (PAULY, Jan, *Hřbitovní a pohřební právo*, Praha, 1941, str. 231)

³² BEDNÁŘ, František, *Sbírka zákonů a nařízení ve věcech náboženských a církevních v republice československé*, Husova československá evangelická fakulta bohoslovecká, Praha, 1929, str. 596

³³ Čím okázalejší byl pohřeb, čím lepší hrobové místo, tím vyšší poplatky byly placeny. Více viz. kap. II.3.3. Oprávnění k provozování pohřebnictví

za vykopání a první úpravu hrobu, za používání hřbitovních cest, za používání vody ze hřbitovní studně, apod. Výše poplatků byla odstupňována podle zmíněných pohřebních tříd, stáří zemřelého a podle velikosti a umístění hrobu a hrobky na hřbitově. Hřbitovní správa byla oprávněna zřídit hřbitovní zahradu a prodávat potřebné rostliny a květiny, mohla též obstarávat za úplatu zalévání hrobů, nikoho však nesměla nutit, aby těchto služeb využíval (Budw. 5486, S.s. 10.10.1890, č. 3139). Pokud by hřbitovní řád vyhrazoval veškeré ošetřování hrobů, obkládání hrobů a záhonů drnem nebo kamenem, osazování a zalévání hrobů, apod. za úplatu hřbitovní správě, resp. osobám, které od hřbitovní správy k takovým činnostem dostaly povolení, bylo takové ustanovení nezákonné (Nál.č. 17872 ze dne 18.12.1924, Boh. 4037).

Výtěžek z vybraných hřbitovních poplatků plynul do tzv. hřbitovních fondů. Hospodaření se hřbitovními poplatky náleželo do pravomoci vlastníka hřbitova; fond obecního hřbitova spravovala obec, fond hřbitova konfesního příslušná církevní správa podle státních a vnitřních předpisů. Druh potřeb, které bylo třeba uhrazovat z fondu, byl stanoven v případě hřbitovních fondů specificky v tom smyslu, že jeho výnosu (tj. běžných příjmů ze hřbitova) se v první řadě používalo na rozšíření dotyčného hřbitova (Budw. 2832, s.s. ze dne 18.12.1885, č. 3324), na udržování hřbitova v dobrém stavu, na úpravu cest, na platy hřbitovních zřízců. Nebyl-li tento fond k dispozici, hradily se tyto náklady formou konkurence (Budw. A. 1289).

2.10. Uzavření a zrušení hřbitova

Pokud přestal dosavadní hřbitov, ať už obecní nebo konfesní, vyhovovat zdravotním požadavkům, resp. vyskytla-li se v tomto směru nějaká závada, pro kterou nebyl schopným plnit svůj úkol jako místo pro ukládání lidských ostatků, byla obec oprávněna učinit opatření k odstranění zdravotních závad, popř. dát hřbitov uzavřít. Na takový hřbitov nebylo pak možné nově pohřbívat. Tyto zdravotně-policejní kompetence byly obecnímu zastupitelstvu dány

zák.č. 68/1870 ř.z. (nál. ze dne 20.3.1912, č. 3584, Budw.A. 8816). Na potřebě uzavření hřbitova se jinak v případě hřbitova komunálního muselo usnést zastupitelstvo obce, v případě hřbitova konfesního jeho správa s tím, že vykazala svolení svých nadřízených církevních úřadů.

K uzavření hřbitova bylo zapotřebí souhlasu okresního úřadu (příslušného podle ustanovení §§ 2 písm. g) a 3 písm. d) zák.č. 68/1870 ř.z. a podle zák.č. 332/1920 Sb. z. a n., Budw. A. 2248), který byl oprávněn a povinen takový souhlas dát, pokud hřbitov podle sdělení odborných orgánů neodpovídal zdravotně-policejním nařízením (nál. ze dne 4.7.1884 č. 1388, Budw. 2197 týkající se uzavření židovského hřbitova). Okresní hejtman byl povinen svolat příslušnou komisi, včetně zástupců hřbitovní správy a uživatelů hrobek a hrobů poskytnutých na více než jeden tlečí turnus, a provést komisionální jednání. Nebylo možné rozhodovat bez předchozího místního šetření a slyšení zúčastněných stran a zdravotních orgánů (S.s. č. 955, 12.4.1886). Okresní úřad mohl rozhodnout o uzavření hřbitova i proti vůli vlastníka, příp. správy hřbitova; těm pak náleželo proti nálezu okresního úřadu právo odvolací k zemskému úřadu. Důvody vedoucí k uzavření hřbitova mohly být jen veřejnoprávního rázu, např. stavební závady, nevhodnost půdy, stavba dráhy³⁴. Okolnost, že v místě vznikl nový obecní hřbitov, nebyla s to ovlivnit pohřbívání na dosavadním hřbitově konfesním, jak už bylo uvedeno výše (kapitola II.2.3.), často se však stávalo, že se obec snažila dosáhnout uzavření konfesního hřbitova z ekonomických důvodů³⁵. Ani odepření svolení (ze zdravotních důvodů) s rozšířením hřbitova neznamenal, že by tento hřbitov musel být uzavřen a nový používán. (S.s. 22.3.1900, č. 1931).

Uzavření bylo prováděno pro překážky trvalého rázu, tedy uzavření trvalé, nebo pouze po dobu, po kterou závady trvají (uzavření dočasné). V situaci, kdy již

³⁴ Hřbitov mohl být uzavřen a posléze zrušen též z důvodů vyvlastňovacích. V takovém případě náležela oprávněným osobám, na rozdíl od prostého zrušení hřbitova z jiných důvodů, náhrada jejich majetkových práv založených na statutu hřbitova nebo na soukromých smlouvách.

„Také konfesní hřbitovy podléhají právu vyvlastňovacímu pro účely dráhy. Hřbitov (in concreto židovský) může být vyvlastněn pro rozšíření nádraží.“ (nál. č. 1254 z 7.5.1885, Budw. 2545)

BUŠEK, Vratislav - HENDRYCH, Jaroslav - LAŠTOVKA, Karel - MÜLLER, Václav, *Československé církevní zákony, díl I.*, Kompas, Praha, 1931, str. 570

³⁵ srov. PAULY, Jan, *Hřbitovní a pohřební právo*, Praha, 1941, str. 72

nebylo místo pro další nové hroby, mohlo být dále pohřbíváno do hrobek, rodinných hrobů i jiných hrobů, pokud místo stačilo. Též bylo možné uzavřít pro pohřbívání pouze část hřbitova, kde se závady vyskytovaly (uzavření částečné). Úplné uzavření hřbitova bylo nutné v případě, že nedostatky zasahovaly celý hřbitovní prostor.

Po uzavření hřbitova, zvláště byl-li jediným v obci, bylo zapotřebí vyřešit otázku možného dalšího pohřbívání na jiném místě. V případě, že po uzavření konfesního hřbitova daná církevní hřbitovní správa nehodlala nový hřbitov zřídit (k tomu nemohla být nijak donucována), následovala nutně povinnost obce vyplývající ze zdravotního zákona, a to zajistit možnost pohřbívání buď na vlastním hřbitově, nebo podle smlouvy s jinou obcí (S.s. ze dne 21.9.1892, č. 2890, Budw. XVI. 6754; S.s. ze dne 18.2.1897, č. 935, Budw. XII., 10406).

Zrušení hřbitova, ke kterému docházelo po delší době jeho uzavření, znamenalo zrušení jeho veřejné povahy a zánik povinností a práv správy a uživatelů hřbitova. Ke zrušení docházelo výnosem okresního úřadu; po nabytí právní moci vydávalo se veřejnou vyhláškou. Hřbitovní správa měla vždy pro úplné zrušení hřbitova vyzvat oprávněné, aby se u ní přihlásili k vlastnickému právu k zbylým pomníkům, křížům, náhrobkům. Pokud žadatelé své právo neprokázali, nebyla správa povinna jim předmětné věci vydat. Nevydané pomníky, kříže, náhrobní kameny, aj. připadly hřbitovní správě. Za zaniklé hrobky, rodinné hroby a za zaniklá užívací práva se neposkytovala žádná náhrada, kromě případů stanovených v hřbitovním řádu, zvláštní smlouvě nebo ve správním rozhodnutí.

Exhumaci pozůstatků zemřelých osob a jejich převezení na nový hřbitov povoloval okresní úřad. Podle dvor.dekretu ze dne 24.1.1785 nesmělo být všeobecné vykopání mrtvol prováděno před uplynutím 10 let od posledního pohřbení a před touto dobou nesmělo být pozemků hřbitova použito za staveniště.³⁶

³⁶ PAULY, Jan, *Hřbitovní a pohřební právo*, Praha, 1941, str. 80

3. Právní úprava pohřbívání

3.1. Právo na slušné pohřbení

3.1.1. Slušný pohřeb

Pojem slušný pohřeb, resp. slušné pohřbení byl v zákonné úpravě poprvé použit v ustanovení článku 12 zák.č. 49/1868 ř.z., ovšem bez dalšího vymezení. Tento nedostatek se projevoval v praxi především v tom směru, že bezvěrci a jinověrci byli sice pochováni na konfesních (rozuměj katolických) hřbitovech, často však na potupných postranních místech. Ustanovení § 10 zák.č. 96/1925 Sb. z. a n. interpretační a praktické nesnáze odstranil přesnějším výkladem pojmu slušný pohřeb. Interpretační vodítko poskytovala praxi nadále též judikatura rakouská i československá.

Slušným pohřbem rozuměl zákon z roku 1925 výkon pohřebních obřadů a projevů, jakož i pohřbení v rodinném hrobě nebo ve zvláštním oddělení pro souvěrce zemřelého zřízeném se souhlasem politického úřadu I. stolice nebo, není-li takového oddělení, v běžné řadě hrobů, přičemž totéž platí o náhrobních pomnících a jinakých zařízeních památce zemřelého sloužících. Součástí takového vymezení pojmu bylo i ustanovení, že obřady, projevy, náhrobky a pomníky nesmějí obsahovati urážky náboženské obce (společnosti), jíž hřbitov patří³⁷.

V souvislosti s všeobecným pokrokem, který se v oblasti pohřebnictví projevil novým způsobem pohřbívání - kremací, tedy pohřbívání ohněm, vyvstala potřeba doplnit stávající právní stav ustanovením, že žádná církev či náboženská společnost nesmí odpírat na svém hřbitově slušné pohřbení tělesných pozůstatků některé osoby z toho důvodu, že mrtvola byla spálena v krematoriu. Uvedené nebylo výslovně do zákona vtěleno, odstavec 2 citovaného § 10 však uváděl jasně

³⁷ Podle některých autorů katolická církev považovala za urážku viditelné umístění urny s popelem zemřelého nebo vyobrazení urny na pomníku, neboť jedním ze základních pravidel katolického pohřbu byl zákaz pohřbívání ohněm. Proti tomuto názoru vystupovali jiní autoři s argumentem rovnosti vyznání a ústavně zaručeného práva na veřejné veřejný výkon vyznání, náboženství nebo víry.

PEJŠKA, Josef, *Církevní právo se zřetelem k partikulárnímu právu československému*, svazek druhý, Theologický ústav CSsR., Obořiště, 1937, str. 220

TUREČEK, Josef, *Ukládání urn na kultových hřbitovech*, in: Kapitoly z konfesního práva čsl., vlastním nákladem, Praha, 1936, str. 58

a taxativně podmínky, za kterých je možné pohřbení odepřít. Uvedené ustanovení se však, jak uvádím níže, vztahovalo pouze na jinověrce.

Pokud se zákon zmiňuje pouze o duchovních správcích nebo jiných představitelích náboženské obce, společnosti nebo spolku, činí tak proto, že obecní hřbitov, jehož správu vykonávalo obecní zastupitelstvo, byl při splnění jiných podmínek (např. místa úmrtí, zaplacení poplatků) přístupný každému bez ohledu na vyznání.

Pokud se týče judikatury, rakouský správní soud svým nálezem ze dne 3.6.1911, č. 6301 (Budw. a. 8291) poukazuje na neslučitelnost pojmu slušné pohřbení se skutečností, kdy k pohřbu jinověrce (myšleno nekatolíka) bylo určeno místo pro sebevrahy. Zároveň ve svém nálezu ze dne 28.6.1910 č. 6933 (Budw. a. 7547) uzavírá, že zásada slušného pohřbení jinověrce na konfesním hřbitově není porušena, pokud se výběr hrobu děje analogicky jako při pohřbech vlastních souvěrců. V těchto rozhodnutích se odráží ústavně zakotvená rovnost vyznání. K provedení slušného pohřbu patří též nerušené provedení pochovávacího obřadu zahrnující též pronesení pohřební řeči. Součástí pohřbu je dle pojmu a zvyklostí evangelické církve pohřební řeč na hřbitově, proto nesmí katolický farář ve vykonání takových úkonů, přestože na hřbitově katolickém, evangelickému faráři bránit (Nál. s.s. ze dne 21.4.1915 č. 2814, Budw. A. 10.871, k tomu též výn.česk. místodržitelství ze dne 19.1.1881 č. 60691/2647).³⁸

Slušným náboženským pohřbem³⁹ rozuměl se tedy výkon pohřebních obřadů a projevů podle vnitřních předpisů konkrétní církve či náboženské společnosti, přičemž pohřební proslovy a řeči mohly pronést osoby na pohřbu zúčastněné bez ohledu na jejich náboženskou příslušnost, ovšem za podmínky, že tak neruší

³⁸ BEDNÁŘ, František, *Sbírka zákonů a nařízení ve věcech náboženských a církevních v republice československé*, Husova československá evangelická fakulta bohoslovecká, Praha, 1929, str. 784 a 852

³⁹ Pohřeb náboženský začíná okamžikem, kdy kněz vyjde ustrojen v liturgickém oděvu z kostela k výkropu mrtvol do domu a končí, když kněz po vykonání smutečních obřadů liturgické roucho odkládá. Jestliže kněz po vykonání obřadů u hrobu odchází do kostela nebo k hlavnímu kříži na hřbitově, končí pohřební obřad ne jeho odchodem od hrobu, nýbrž až po ukončení závěrečných modliteb. (výn. nejv.s. a k. dv. ze dne 4.4.1879, č. 1341 a ze dne 5.5.1893, č. 2926)

PAULY, Jan, *Hřbitovní a pohřební právo*, Praha, 1941, str. 209

slušné pohřbení, ani mu nebrání, ani příslušnou náboženskou obec (společnost) neuráží.

Porušení práva na slušné pohřbení se trestalo jako přešůpek podle ustanovení § 10 odst. 4 mezikonfesního zákona pokutou do 1000 Kč, příp. až 4000 Kč nebo vězením do 14 dnů, pokud se nejednalo dokonce o přečin urážky církve nebo náboženské společnosti uznané státem podle ustanovení § 303 odst. 1 trestního zákoníku (č.117/1852 ř.z.) nebo zločin rušení náboženství podle ustanovení § 122 trestního zákoníku. Dále bude o trestněprávních aspektech pohřbívání pojednáno v kapitole II.4.1.

3.1.2. Pohřební právo katolíků

Zákon č. 96/1925 Sb. z. a n., resp. § 10 upravoval výhradně právní poměry mezi jednotlivými církvemi či náboženskými společnostmi, jakož vzájemné poměry mezi příslušníky různých náboženských společností. Mnohá rozhodnutí správní i soudní⁴⁰ dovozují, že se tento zákon nemůže tedy vztahovat na právní poměry mezi určitou náboženskou společností a jejími příslušníky.

Z výše uvedeného pak vyplývalo právo příslušného faráře rozhodovat o pohřbení katolíka v rámci vnitřních záležitostí církve podle ustanovení § 14 z.č. 50/1870 ř.z. a při pohřbu se muselo šetřit náboženských a rituálních předpisů církve.

O církevním pohřbu pojednával Codex iuris canonici (CIC/1917) v kánonech 1203 až 1242. Každému katolíkovi svědčilo právo na církevní pohřeb⁴¹, pokud

⁴⁰ rozh. Zemského úřadu v Praze ze dne 28.6.1932, č. 511.588; rozh. Zemského úřadu v Praze ze dne 24.9.1932, č. 526.542; rozh. Zemského úřadu v Praze ze dne 31.10.1932, č. 555.453; rozh. Zemského úřadu v Praze ze dne 2.3.1933, č. 107.326

Časopis Katolického duchovenstva, rok. 1933, str. 250-255

nál. Nejvyššího správního soudu ze dne 18.11.1933, č. 17.539/33; nál. Nejvyššího správního soudu ze dne 7.2.1934, č. 1688/34

Časopis Katolického duchovenstva, rok 1934, str. 57-60 a 357-358

⁴¹ Tento pojem zahrnoval výkrop v domě smutku, průvod do kostela, zádušní bohoslužby a průvod na hřbitov.

PEJŠKA, Josef, *Církevní právo se zřetelem k partikulárnímu právu československému, svazek druhý*, Theologický ústav CSsR., Obořiště, 1937, str. 218

nebyl tohoto práva církevními zákony zbaven. Katechumenům, kteří bez své viny zemřeli dříve, než přijali křest, též příslušelo podle can. 1239, § 2 právo na církevní pohřeb; dosud nepokřtěným dětem katolických rodičů bylo v tomto směru přiznááno postavení katechumenů. Podle ustanovení can. 1240 byl církevní pohřeb odepřen odpadlíkům a heretikům, stoupencům svobodných zednářů a jiných společností téhož druhu, stíženým exkomunikací nebo interdikttem, sebevrahům⁴², padlým v souboji nebo zemřelým v důsledku souboje, těm, kteří své tělo určili ke spálení, veřejným a zřejmým hříšníkům. Pokud uvedené osoby nedaly před smrtí najevo známky pokání a lítosti, nesměl kněz vykonat na jejich pohřbu církevní obřady.

Samotné odepření církevního pohřbu nemělo za následek formální ukončení členství v Katolické církvi a na takovou osobu nebylo lze pohlížet jako na jinověrce.

Na tomto místě je třeba učinit poznámku o tzv. nouzovém pohřbení a tzv. pohřbení kvalifikovaném s tím, že se takové dělení nevztahuje pouze na pohřby příslušníků katolické církve. Pokud osoba zemřela v obvodu konfesního hřbitova, kde není hřbitov obecní ani jiné konfese, ke které zemřelý náležel, jedná se pohřbení nouzové, které bylo považováno podle ustanovení § 10 odst. 1 mezikonfesního zákona za kogentní - plynoucí z předpisů zdravotně - policejních. Stát měl zájem na tom, aby všechny mrtvoly byly řádně pohřbeny, správa konfesního hřbitova měla tedy povinnost přijmout a uložit tělesné ostatky jak souvěrce, tak i jinověrce (příp. toho, jemuž byl katolický církev podle can. 1240

⁴² Přístup společnosti k sebevrahům se v průběhu 19.stol. změnil v tom, že se předpokládala nepřítomnost stavu a zhroucení normálního myšlení, a zároveň se šetřilo citů pozůstalých. Tak byly mrtvoly sebevrahů přijímány na katolické hřbitovy, pohřbeny sice na zvláštním místě, ale ne potupně, a mohl být vykonán církevní pohřeb. Cís.pat. 24/1850 ř.z. nařizoval, aby pohřbení sebevrahů proběhlo na hřbitově ve vší tichosti. Do té doby byli pochováni za zdí.

PAULY, Jan, *Hřbitovní a pohřební právo*, Praha, 1941, str. 33, 35

Podle nálm. vnitra a sprav. č. 73/1857 ř.z. se nemělo upouštět od soudní pitvy, pokud na zjištění nepřítomnosti záviselo vykonání církevního pohřbu.

BEDNÁŘ, František, *Sbírka zákonů a nařízení ve věcech náboženských a církevních v republice československé*, Husova československá evangelická fakulta bohoslovecká, Praha, 1929, str. 850

odepřen). Smlouva o nájmu pohřebního místa byla v případě nouzového pohřbení uzavírána na jeden tlecí turnus a byla považována za veřejnoprávní. V případě pohřbení kvalifikovaném, tedy uložením ostatků do rodinného hrobu nebo hrobky, byla smlouva považována za soukromoprávní, závaznou pokud se týče veřejnoprávních účinků toliko pro jinověrce (podle ustanovení § 10 odst. 2 mezikonfesního zákona), a na pohřbení se tak hledělo jako na vnitřní záležitost církve. Z toho důvodu se v praxi vyskytovaly četné případy, kdy správa katolického hřbitova odmítla uložit do rodinného hrobu (hrobky) urnu s popelem svého příslušníka, neboť Katolická církev pohřeb žehem striktně odmítala z důvodů teologických a morálních. Pokud se katolík proti tomuto zákazu provinil, ztrácel právo na církevní pohřeb a nadto mu bylo odepřeno pohřbení v rodinném hrobě (hrobce).

Nicméně nález ze dne 16.3.1915 č. 483, Budw. A. 10.811 oprávnění náboženské společnosti odepřít slušné pohřbení popela spálené mrtvoly (po kremaci) svého příslušníka v rodinném hrobě nepřiznává. Ve stejném duchu uvažuje dr. L. Svatoš ve svém článku (Právník, 1933, str. 194-196), když dochází k závěru, že z ustanovení § 10 odst. 2 mezikonfesního zákona nevyplývá, že by správa konfesního hřbitova mohla odepřít uložení urny s popelem příslušníku své konfese s odůvodněním, že spalování mrtvol v dotčené konfesi je nepřípustné a že zákon garantuje pouze jinověrcům umístění urny na hřbitově za daných podmínek.

Novější rozhodnutí Nejvyššího správního soudu ze dne 3.11.1939, č. 5236-37-3 uvádí, že není v rozporu s ustanovením mezikonfesního zákona a zákona o pohřbívání žehem, když si hřbitovní správa v hřbitovním řádu vymíní, že místa pro hrobky a rodinné hroby se propůjčují jen těm příslušníkům katolické církve, kteří mají právo na církevní pohřeb, když současně pro ukládání popelnic vyhradí zvláštní slušné místo. Později však Nejvyšší správní soud učinil závěr, že správa konfesního hřbitova není oprávněna odepřít slušné uložení popela svého souvěrce do rodinné hrobky (Boh. A 904/42).

3.1.3. Pohřební právo nekatolíků

Na problematiku pohřbívání příslušníků jiných církví a náboženských společností než Katolické církve a osob bezvyznání musíme nahlížet ve světle zmíněného rozdílu mezi pohřbením nutným a kvalifikovaným s přihlédnutím k odlišnému právnímu režimu hřbitovů konfesních a hřbitovů komunálních.

Hřbitovní správa konfesního hřbitova byla povinna přijmout k pohřbení tělo jinověrce, příp. popel po provedené kremaci k uložení do rodinné hrobky (hrobu) vždy, totiž i tehdy, když byl místě k dispozici hřbitov obecní nebo hřbitov konfese, ke které zemřelý patřil, nebo když smrt nastala nebo mrtvola byla nalezena mimo pohřbívací obvod tohoto hřbitova.

Bylo-li na konfesním hřbitově za souhlasu okresního úřadu zřízeno zvláštní oddělení pro jinověrce a zvláštní oddělení pro ukládání popelnic (viz. kapitola II.2.8.) vyhrazovalo se místo k nutnému pohřbení těchto osob, resp. k uložení popelnic v takových odděleních. Pokud však byl vedle konfesního hřbitova zřízen v místě hřbitov obecní nebo hřbitov jiné konfese, byla v případě nutného pohřbení správa prvně zmíněného hřbitova oprávněna v souladu s vnitřními předpisy dané církve nebo náboženské společnosti pohřební místo jinověrci ani v běžné řadě hrobů nepropůjčit.

I přesto, že bylo jinověrci správou konfesního hřbitova přiznáno, resp. zákonem zaručeno oprávnění být na takovém hřbitově pohřben, nebylo podle výn.min.nár.osv. a vyuč. č. 107.497-III ze dne 31.12.1928 dovoleno z konfesní pohřební síně vypravovat pohřby jinověrců. Jinověrcům nesvědčilo ani právo na konfesním hřbitově konat hřbitovní slavnosti, neboť mezikonfesní zákon poskytoval pouze právo na nerušený výkon pohřebních obřadů a projevů a o jiném nic nestanovil. Ve věci tzv. dušičkové tryzny Církve československé Zemský úřad v Praze svým výnosem č. 134.736 ze dne 15.3.1933 zrušil nesprávná rozhodnutí obce i okresního úřadu, která porušovala výhradní dispoziční právo duchovního správce Katolické církve nad hřbitovem tím, že přes jeho protest dala svolení

k pořádání nenáboženského úkonu jinověrců na katolickém hřbitově⁴³.

Přístup na hřbitov obecní nebyl nijak omezován, kdokoli na něm mohl být pohřben bez ohledu na své náboženské přesvědčení nebo příslušnost k určité církvi nebo náboženské společnosti a existenci konfesního hřbitova v místě pohřbení či úmrtí.

Podle ustanovení § 122 Ústavy všem obyvatelům Československé republiky svědčilo právo vykonávat veřejně své vyznání, náboženství nebo víru. Na veřejných místech jako byly hřbitovy obecní mohly tedy všechny konfese vykonávat v souladu s pietním charakterem místa vhodné náboženské úkony, např. uctívání památky zemřelých.⁴⁴

3.1.4. Další aspekty slušného pohřbení v konfesněprávním smyslu

K problematice pohřbívání se vztahovalo nejen ustanovení § 10 zák.č. 96/1925 Sb. z. a n., ale též ustanovení § 7 téhož zákona, neboť pod pojmem náboženského úkonu rozuměla se nepochybně také asistence při náboženském pohřbu. K vykonání pohřebních obřadů byl podle zákona oprávněn jen ten duchovní, do jehož pravomoci zemřelý náležel. Orgány nebo příslušníci jiné církve nebo náboženské společnosti nebyli oprávněni vykonat náboženský úkon nebo úkon duchovní správy vůči příslušníkům jiné církve nebo náboženské společnosti. V souladu se zásadou svobody vyznání a svědomí mohl však každý volně rozhodnout o způsobu svého pohřbu, ať už zvolit pohřeb bez církevní asistence, nebo jakoukoli náboženskou formu pohřbu, tj. že jej má vykonat jeho vlastní duchovní, nebo duchovní jiného náboženského společenství, než ke kterému zemřelý náležel. Takové oprávnění se týkalo fyzických osob starších 16 let, a to podle ustanovení § 4, přičemž se jedná o právo čistě osobní. Zákonní zástupci (arg. § 123 Ústavy - „s výhradou práv plynoucích z moci otcovské či poručenské“),

⁴³ Časopis katolického duchovenstva, roč. 1933, str. 365-366

⁴⁴ Také hřbitovy konfesní byly ústavem veřejným, rozhodování ve věcech nábožensko-liturgických však spadalo do oboru vnitřních církevních záležitostí, z čehož plynulo omezení v projevu vyznání.

mohli vykonat toto osobní právo jen do té doby, dokud svědčilo osobě, kterou zastupují, tedy jen do její smrti.⁴⁵

Podle nálezu Nejvyššího správního soudu ze dne 28.6.1928, č. 17.927, publikovaného pod č. Boh. A. 7377 je osobou oprávněnou podle ustanovení § 7 odst. 1 pouze příslušník určité církve nebo náboženské společnosti sám, nikoli duchovní, ani dědicové nebo zástupcové pozůstalosti. K tomu prejudikatura (nález ze dne 20.3.1926, č. 4212, Boh. 5505) uvádí, že osobou ve smyslu čl. 8. z.č. 49/1868 ř.z., totiž tím, kdo může duchovního jiného náboženského společenství požádat o výkon pohřebních obřadů, není duchovní správce. Zemský úřad v Praze prohlásil výnosem ze dne 21.6.1930 nepřipustným pohřbení, jež na požádání příbuzných vykonal nekatolík u katolíka, jemuž bylo církevní pohřbení odepřeno.⁴⁶

Zemský úřad v Praze v rozhodnutí ze dne 28.12.1933 stanovil pro projednávání záležitostí týkajících se otázky žádosti podle ustanovení § 7 odst. 1 mezikonfesního zákona, že má být nade vší pochybnost zjištěno, že oprávněná osoba projevila osobně, určitě, jasně a svobodně (tedy podle zásad občanského práva) přání být pohřbena duchovním jiného náboženského společenství, a to buď písemnou formou nebo ústně před svědky, kteří měli být nejlépe stejného vyznání⁴⁷.

Z výše uvedeného vyplývá, že pokud oprávněná osoba neučinila o svém pohřbu žádné rozhodnutí a přitom v okamžiku své smrti příslušela k určité církvi, zařizoval se pohřeb podle zvyklostí a obřadů této církve.

Výjimku ze zákazu v ustanovení § 7 odst. 1 mezikonfesního zákona stanovil zákon jen ve třech případech, a to při zmíněné žádosti samého příslušníka náboženského společenství, dále při delegaci, nebo pokud to statut a předpisy oprávněného náboženského společenství dovozovaly. Mimo tyto případy byl

⁴⁵ případ pohřbení katolické šestileté dívky duchovním československé církve, rozh. Okresního úřadu v Brně ze dne 14.4.1936, č. 2940/4-III/5

Časopis katolického duchovenstva, rok. 1937, str. 72-73

⁴⁶ Časopis katolického duchovenstva, rok, 1933, str. 255

⁴⁷ případ pohřbení obecně chudé katoličky duchovním církve českobratrské evangelické, rozh. Zemského úřadu v Praze ze dne 28.12.1933, č. 627.740-7

Časopis katolického duchovenstva, rok 1934, str. 247-248

náboženský úkon nepříslušným duchovním právně bezúčinný a státní úřady byly povinny na žádost poškozeného (jak osob fyzických, tak církve či náboženské společnosti) poskytnout pomoc.

Každý církevní pohřební průvod konaný ať z domu, z farního kostela, z jiného nebo hřbitovního kostela nebo z pohřební síně jako součást pohřbu uznával se za veřejné provozování náboženství (Výn. nejv. soudu a kas. dvora ze dne 4.4.1879, č. 1341). Nejenže obecní zastupitelstvo s odvoláním na ustanovení § 122 Ústavy nebylo oprávněno průvody zakazovat, ale každý, kdo by neoprávněně zasáhl do jejich průběhu, dopouštěl se přestupku proti ustanovení o pohřbívání a měl být potrestán podle ustanovení § 10 odst. 4 mezikonfesního zákona, v závažnějších případech přečinu urážky církve nebo náboženské společnosti uznané státem (§ 303 odst. 1 tr.zák.) nebo zločinu rušení náboženství (§ 122 tr.zák.) pak trestán podle ustanovení § 303 tr.zák., resp. § 123, 124 tr.zák.

Také na pohřební průvod se vztahovaly předpisy o výkonu náboženského úkonu, tedy kromě stanovených výjimek nesměl být průvod veden duchovním jiného náboženského společenství.

Pohřební obřady obvykle provázelo zvonění; oprávnění použít zvony na jedné straně a oprávnění vybírat poplatky za zvonění na straně druhé záleželo na charakteru daných zvonů obdobně jako v případě konfesních a komunálních hřbitovů (viz. kapitola I. 2.).

Zvony, kterých užívala Katolická církev, byly jako posvěcené věci určené k liturgickým účelům zcela v dispozici katolické duchovní správy. Kanonické právo zakazovalo používání posvěcených zvonů v církevním jmění Katolické církve při pohřbech nekatolíků. Tím, že bylo na katolických hřbitovech při pohřbu nekatolíků bráněno zvonění katolickými zvony, tak nedocházelo k rušení slušného pohřbení. Státní zákony šetřily příkazů a podmínek stanovených kanonickým právem jako vnitřních záležitostí církve.

Judikatura vícekrát stanovila, že jestliže politická obec pořídila sice zvony svým nákladem, ale věnovala je kostelu k církevním účelům (také zde se vyžadoval akt přijetí věnování, byť konkludentní), neměla pak právo nařizovat, kdy se má těmi zvony zvonit, a vybírat z nich poplatky pro obecní pokladnu, a to i tehdy, kdy zvony si jejich vlastnictví ponechala s tím, že samotné svěcení zvonu neznamenal automaticky jeho věnování k náboženským účelům⁴⁸. Naopak, „jestliže obec pro hřbitov dala poříditi na svůj náklad zvony ke zvonění při pohřbech bez výslovného omezení na určitou náboženskou konfesi, pak jí přísluší právo rozhodovati o tom, kdy a komu se těmi zvony zvoniti má.“ (rozh. Nejvyššího správního soudu ze dne 18.9.1896, č. 5040, Budw. XX/2-9876).

3.2. Pohřbívání ohněm

3.2.1. Právní předpisy

Národní shromáždění zákonem č. 180/1919 Sb. z. a n. o fakultativním pohřbívání ohněm ze dne 1.4.1919 postavilo kremaci (alespoň právně) na roveň pohřbívání do země. Ustanovení § 1 zákona lakonicky sdělovalo, že pohřbívání ohněm je dovoleno, a ustanovení § 2 zákona svěřovalo provedení zákona ministru veřejného zdravotnictví ve srozumění s ministrem vnitra a spravedlnosti. Prováděcím předpisem prvního kremačního zákona se nakonec stalo nařízení vlády č. 517/1919 Sb. z. a n. ze dne 18.9.1919, které stanovilo podrobnosti po stránce správní, technické i zdravotní.

Oba předpisy byly zanedlouho nahrazeny předpisy podrobněji upravujícími tuto problematiku. Zákon č. 464/1921 Sb. z. a n. o pohřbívání ohněm ze dne 7.12.1921 zrušil jak zákon, tak i nařízení vlády a převzal jejich věcnou působnost, vl.nař. č. 194/1923 Sb. z. a n. ze dne 9.10.1923 upravilo postup a podmínky zřizování krematorií, stanovilo požadavky na jejich zařízení a provoz a příslušnost správních úřadů.

⁴⁸ Budw. XV 6244; Budw. XVIII-1 č. 7777; Budw. XV. Č. 5839
PAULY, Jan, *Hřbitovní a pohřební právo*, Č.A.T., Praha, 1941, str. 207

Nařízení vlády č. 517/1919 Sb. z. a n. zakotvilo v ustanovení § 12 a § 13 vedle fakultativního pohřbívání ohněm povoleného zák.č. 180/1919 Sb. z. a n. institut obligatorní kremace z důvodů veřejného zdravotnictví (§ 12) a z důvodů finančních (§ 13). Vůle osoby však rozhodovala, a jestliže dotčená osoba projevila za svého života nesouhlas s kremací či trvala-li na pohřbení do země, nesmělo být k pohřbu ohněm přistoupeno.

Tuto negativní podmínku „občanské křemační povinnosti“ nový zákon nepřevzal, stejně jako možnost „úřední kremace“ z finančních důvodů, občanské právo na výběr pohřbu žehem však zachoval s tím, že se zpopelňování musí dít v ústavech pro spalování mrtvol (§ 1). Podle ustanovení § 2 křemačního zákona z roku 1921 mohlo být pohřbívání žehem uloženo vládním nařízením za povinnost v žádoucích případech, např. pro výskyt zhoubných epidemií.

Povolání ke spálení dával okresní úřad jako politický úřad, jež obstarával státní veřejnou zdravotní správu v první instanci, a to příslušný podle místa úmrtí, resp. exhumace. Jednou z podmínek vydání takového povolení bylo předložení průkazu o přání být zpopelněn nebo alespoň o tom, že zemřelý nebyl odpůrcem tohoto způsobu pohřbení (v dikci § 6 nař.vl.č. 517/1919 Sb. z. a n. „projevil-li vůli, že chce býti spálen nebo není-li o něm známo, že projevil vůli opačnou“, rozuměj že nechce být spálen; vůle mohla být. projevena libovolnou formou, písemně, v závěti, nebo ústně před alespoň dvěma hodnověrnými svědky a v případě osob částečně či zcela nesvéprávných byl potřebný projev vůle nahrazen prohlášením zákonných zástupců). Objednatelům pohřbu stačilo tedy prokázat, že zemřelý nebyl zásadním odpůrcem spalování.

Mrtvoly, jejichž totožnost nebyla řádně zjištěna, nesměly být spáleny, což platilo i pro mrtvoly exhumované, neboť jejich spálení se povolovalo, bylo-li vyhověno všem zákonným podmínkám o pohřbívání ohněm.

Křemační zákon z roku 1921 obsahoval v ustanovení § 11 klauzuli, že je-li vyhověno všem zákonným podmínkám a náklady na kremaci jsou zajištěny, nesmí být nikdo, kdo projevil vůli být pohřben ohněm, pohřben jinak. Pokud objednatelé

pohřbu nenaplnily přání zesnulého, jednalo se vlastně o přestoupení zákona, stíhané podle ustanovení § 18.

Pohřbívání ohněm bylo jak nař.vl.č. 517/1919 Sb. z. a n., tak i kremačním zákonem z roku 1921 dovoleno toliko v ústavách pro spalování mrtvol schválených státní správou. Pouze obcím se vyhrazovalo zřizování a provozování krematorií, k čemuž musely získat povolení politického úřadu druhé instance, totiž zemského úřadu. Dozor nad provozováním krematoria prováděly úřady první instance, tedy okresní úřady. Správa krematoria vydávala zvláštní řád a sazbu poplatků za jednotlivé úkony; oba dokumenty schvaloval zemský úřad. Ustanovení § 4 odst. 2 kremačního zákona stanovilo povinnost krematorií přijímat ke zpopelnění všechny mrtvoly bez ohledu na místo úmrtí. Podrobnější úpravu týkající se krematorií obsahovalo posléze vl.nař.č. 194/1923 Sb. z. a n.

Vůbec první krematorium na území českých zemí bylo zřízeno v Liberci roku 1918. První, prozatímní krematorium na území Prahy v adaptované obecní kapli na Olšanských hřbitovech bylo vybudováno v roce 1921 a první pohřeb žehem tam byl proveden dne 23.11.1921. Stavba nového krematoria ve Strašnicích, které již plně odpovídalo požadavkům zákona a vládního nařízení, začala v roce 1929. K datu první kremace ve strašnickém ústavu (4.4.1932) skončil provoz v Olšanech. První krematorium v Brně bylo vystavěno v letech 1929-1930 s první kremací dne 8.4.1930⁴⁹.

3.2.2. Ukládání popelnic (uren)

Jak nař.vl.č. 517/1919 Sb. z. a n., tak i nový kremační zákon nazývají nádobu vhodnou k uschování popela popelnicí. První z předpisů vyžadoval uložení popelnic na hřbitovech, v popelnicových hájích, síních nebo na jiných místech, ovšem

⁴⁹ www.pohrustav.cz, www.archiweb.cz/salon.php?action=show&id=2731&type=10, www.novebrno.net

k tomu určených a schválených okresním úřadem, přičemž umožňoval takové uložení nejen pod zemí, ale též nad zemí.

Kremační zákon vyjmenovával jako místa k ukládání popelnic hřbitovy, kolumbária a též jiná místa, pokud byla okresním, příp. zemským úřadem schválena. Podle zákona platily o ukládání popelnic na hřbitovech tytéž předpisy jako o pochovávání mrtvol na hřbitovech. Přestože zákon též mluvil o možnosti uložit popelnice i nad zemí, zmíněná zásada to v případě hřbitovů ve své podstatě vylučovala.

Nejvyšší správní soud ve svém rozhodnutí č. 1068-38-5 ze dne 24.11.1939 (Boh. A 272/39) shledal, že „předpis věty druhé je povahy speciální, omezující se jen na hřbitovy, ... a nese již s sebou charakter výjimky z nějakých předpisů všeobecných.“, za který považuje větu první druhého odstavce § 14 cit. zákona. Dále uvádí, že je mylné se domnívat, že by se dovolovala „na každém z uvedených míst svobodná volba co do uložení nad zemí či pod zemí“, neboť se tato místa co do způsobu ukládání popela na nich liší a zároveň ohledně jednoho druhu těchto míst, a sice hřbitovů, „mají platiti vůbec jen předpisy dosavadní.“ Dvorní dekret ze dne 23.8. a 13.9.1784 č. 2931 stanovil, že mrtvoly se mají na hřbitově pochovávat do hrobů, tzn. do země. Z výše uvedeného vyplývá, že nebyl právní nárok, aby na hřbitovech byla urna s popelem zemřelého umístěna nad zemí (na pomníku).

Popelnice byly tedy na hřbitovech ukládány buď do obyčejných hrobů nebo do rodinných hrobů, hrobek, přičemž poskytnutí konkrétního místa v praxi záviselo na charakteru hřbitova. Obecní hřbitov přijímal popelnice vždy, když spálená osoba měla na pohřbení na tomto hřbitově právo (z nutného i kvalifikovaného pohřbení) a popelnice byly bez problému ukládány i do rodinných hrobů, hrobek. Na katolických hřbitovech se přísně rozlišovalo, zda spálená osoba měla právo být pohřbena v rodinném hrobu či nikoli. Jelikož si hřbitovní správa zároveň se zřízením zvláštních oddělení pro ukládání popelnic často ve smlouvách a hřbitovních řádech vymíňovala, že se místa pro hrobky a rodinné hroby zadávají

jen pro pohřbívání mrtvol do země, dalo by se usuzovat na druhou z variant. Takové závěry však odmítl např. Josef Tureček, podle jehož názoru souhlas s takovým textem smlouvy vyjadřoval jen vůli strany nebýt pohřben ohněm ve smyslu ustanovení § 11 kremačního zákona⁵⁰, později též Nejvyšší správní soud⁵¹.

3.2.3. Kremace a církevní pohřeb (katolický)

Katolická církev v boji proti rozvoji ateistického a volnomyšlenkářského hnutí nekompromisně zakazovala svým členům pohřbení žehem s trestněprávními důsledky přestoupení tohoto zákazu⁵². CIC/1917 v ustanovení can. 1203, § 2 dokonce stanovil, že jestliže někdo jakýmkoli způsobem nařídil, aby bylo jeho tělo bylo spáleno, není dovoleno jeho vůli provést⁵³.

Trest odepření církevního pohřbu podle ustanovení can. 1240 obsahoval zákaz vykonání veškerých pohřebních obřadů, včetně zvonění a průvodů, slavení zádušní mše svaté a veřejných modliteb za zemřelého. V konkrétních případech se však díky individuálním posouzení věci připouštělo provedení alespoň některých úkonů, vždy se však muselo jednat tak, aby se zabránilo pohoršení věřících⁵⁴.

Kremační zákon předepisoval předložení dokladu o tom, že zesnulý ustanovil, že jeho tělo má být spáleno, nebo alespoň o tom, že nebyl odpůrcem pohřbívání ohněm. V prvním případě byl naplněn smysl ustanovení can 1240, pokud ten, kdo své zpopelnění nařídil, ve svém rozhodnutí setrval a nedal před smrtí

⁵⁰ TUREČEK, Josef, *Ukládání uren na konfesionálních Hřbitovech*, in: *Kapitoly z konfesionálního práva čsl.*, Praha 1936, str. 47-58

⁵¹ např. Boh. A 904/42; Nejvyšší správní soud zároveň judikoval, že úmluva, která se příčí zákazu odírání slušného pohřbení obsaženého v mezikonfesionálním zákoně, je právně neúčinná.

⁵² Jedním z reformních požadavků Jednoty československého katolického duchovenstva bylo upravení církevní praxe pro pohřbívání žehem. Výbor jednoty navrhoval změnit pravidla tak, že církevní asistence nebude odírána tam, kde rozhodnutí zemřelého nechat se zpopelnit nevycházelo z nevěrectví nebo z pohrdání církví

FRÝDL, David, *Reformní náboženské hnutí v počátcích Československé republiky: snaha o reformu katolicismu v Čechách a na Moravě*, L.Marek, Brno, 2001, str. 73

⁵³ Toto nařízení ovšem kolidovalo s textem § 11 kremačního zákona.

⁵⁴ Klád se velký důraz na citlivé řešení těchto otázek při současném respektování předpisů a zásad kanonického práva. Ve svém článku rozebírá dr. Josef Čihák čtyři různé případy a vhodnost a správnost postupu děkana Mariana z pohledu církevním i státních předpisů.

ČIHÁK, Josef, *Pastorační případy při pohřbívání ohněm*, in *Časopis katolického duchovenstva*, rok 1922, str. 254-257, 320-323

najevo známky kajícího, a proto mu byl církevní pohřeb odepřen vždy. Pokud se zpopelnění dělo z cizí vůle (avšak v souladu s právem československým), mohl farář vykonat předběžné církevní obřady (nikoli však v kremační síni), ba i sloužit veřejnou a slavnou zádušní mši.

Přestože církev nedala svolení k církevnímu pohřbu, nevzdávala se eo ipso své pravomoci nad zesnulým, a duchovním jiné církve nebo náboženské společnosti tak nepřislušelo podle ustanovení § 7 odst. 1 mezikonfesního zákona vykonat jakýkoli pohřební úkon vůči zemřelému členu Katolické církve.

O problematice ukládání uren na katolický hřbitov bylo pojednáno v kapitole II.3.1.1. a II.3.2.2.

3.3. Oprávnění k provozování pohřebnictví

Historicky spadalo pohřbívání spolu s hřbitovnictvím do oboru církví a náboženských společností. V souvislosti s vydáním zdravotního zákona z roku 1870 a nově vzniklé subsidiární povinnosti obce zajistit důstojnou možnost pohřbívání tam, kde církve hřbitovy založit nechtěly, docházelo vedle pohřebnictví provozovaného náboženskými společenstvími k rozvoji pohřebnictví provozovaného po živnostensku pohřebními ústavu.

Zákonem č. 26/1907 ř.z. bylo mezi koncesované živnosti zařazeno pod ustanovením § 15 bodu 23 živnostenského řádu provozování podniků pohřebních. Oprávnění k provozování pohřebních podniků ve formě koncese uděloval okresní úřad. Na základě ustanovení § 21g odst. 1 živnostenského řádu měla každá obec přednostní právo na zřízení svého pohřebního ústavu. Podle názoru Nejvyššího správního soudu nebylo lze udělit v téže obci koncesi soukromníkovi, byť s omezením na pohřbívání příslušníků určité konfese, byla-li místní potřeba objektivně uhrazena obecním ústavem pro pohřbívání mrtvol (Boh. č. 3413). Každá obec byla povinna postarat se o pohřeb osoby chudé, která zemřela v jejím obvodu, a to zcela na své náklady.

Tímto živnostenským oprávněním nebyla nijak dotčena práva náboženských společenství na výhradní konání pohřebních obřadů, zahrnující též obstarání kostelního zvonění, kostelní hudby a jiných s rituálními výkony spojených služeb a výkonů (nař. min. vnitra, obchodu a kultu č. 183/1907 č.z.z., § 1) a náboženská společenství nemusela žádat o udělení koncese. Tradiční právo náboženských společenství v oboru pohřebnictví značně omezovalo soukromé pohřební podniky⁵⁵.

V náboženských společnostech obstarávaly pohřby různá pohřební bratrstva a pohřební spolky⁵⁶ zaváděné se souhlasem duchovní správy. Jejich činnost však nebyla považována za živnostenské podnikání⁵⁷.

Současně s žádostí o koncesi předkládali žadatelé ke schválení podrobnou poplatkovou sazbu, kterou dohodli v závislosti na pohřebních třídách s dotyčnými duchovními správami. Živnostenský pohřební podnik byl oprávněn obstarávat pohřby jen podle takové schválené sazby a povinen dohodnutou část obnosu funkcionářům duchovní správy odvést. Sazby bez opětovného schválení po určité době pozbývaly zákonné náležitosti.

Povinnost dodržovat sazebník nevázala církevní pohřební ústav ze dvou důvodů. Především stanovení poplatků se po zrušení štolového patentu zák.č. 122/1926 Sb. z. a n. stalo vnitřní záležitostí náboženských společenství a za druhé náboženská společenství a jejich ústavy nepodléhaly živnostenským zákonům

Podle ustanovení § 8 odst. 2 mezikonfesního zákona žádný duchovní nesměl od příslušníka jiného náboženského společenství žádat taxy, poplatky štolové apod., ledaže skutečně úkony vykonal k jeho žádosti. Z textu ustanovení vyplýval zákaz rozdílných cen pro vlastní členy a pro osoby příslušející k jinému náboženskému

⁵⁵ Meze oprávnění živnostenských podniků byly dány jednak min.nař. 183/1907, jednak právem faráře, a to dispozičním nad konfesioním hřbitovem a právem autonomie v případě církevního pohřbu.

⁵⁶ např. židovský spolek – chevra kadiša, má povahu pohřebního bratrstva; jeho úkolem byla příprava pohřebních obřadů, doprovázená dohledem nad dodržováním náboženských předpisů, dále také údržba hřbitovů a jejich zakládání u chudých obcí.

PĚKNÝ, Tomáš, *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, Sefer, Praha, 2001, str. 362-363

⁵⁷ O živnost se nemohlo jednat, neboť znaky živnostenského podnikání nebyly nenaplněny: činnost, kterou spolky provozovaly, byla nevýdělečná, spolek sledoval účel dobročinný.

PAULY, Jan, *Hřbitovní a pohřební právo*, Č.A.T., Praha, 1941, str. 124-125

společenství.

Pohřební třídy, jejichž počet a obsah se různil podle místních poměrů, usnadňovaly sjednávání pohřbů především v tom, že jednotlivé třídy představovaly určitý způsob vypravení pohřbu a pohřební poplatky byly v závislosti na třídách pevně stanoveny. V pohřbívání podle tříd, kdy platilo, že čím vyšší poplatky (za lepší třídu), tím okázalejší obřad, se však odráželo nerovné sociální postavení, a proto bylo od užívání pohřebních tříd později upuštěno⁵⁸.

⁵⁸ Ke zrušení tříd došlo směrnicí II. Vatikánského koncilu SC 32 ||

4. Konfeseněprávní prvek ve zvláštních předpisech týkajících se pohřebnictví

4.1. Trestní právo

Trestní zákoník z roku 1852 (platný až do roku 1950, zák.č. 86/1950 Sb.) rozlišoval tři kategorie soudně trestných deliktů, které se nazývaly zločin, přečin, přestupek. Jednalo se o tzv. tripartici trestných činů, přičemž základem kategorizace byla závažnost deliktu⁵⁹. Zákoník trestal zločiny smrtí, žalářem, bitím nebo vypovězením, za přečiny a přestupky byly ukládány tyto tresty: peněžitá pokuta, propadnutí věci, ztráta práv a povolení, vězení, tělesná kárání, vyhoštění.

Právo na slušné pohřbení bylo chráněno jak mezikonfесním zákonem, tak zákonem trestním č. 117/1852 ř.z. Jednal-li někdo proti předpisům o pohřbívání obsažených v zák.č. 96/1925 Sb. z. a n., byl potrestán pokutou do 1000 Kč, resp. 4000 Kč nebo vězením v délce až 14 dnů (§ 10 odst. 4).

Pokud však došlo k bránění nebo rušení slušného pohřbení tím, že se někdo při pohřebních úkonech posmíval učení, obyčejům nebo zřízení církve nebo náboženské společnosti nebo je zlehčoval, nebo náboženského služebníka při výkonu obřadů bohoslužebných urazil či se v čase provozování náboženství neslušně choval tak, že z toho mohlo vzejít pohoršení, trestalo se takové jednání jako přečin urážky církve nebo náboženské společnosti zákonně uznané podle ustanovení § 303 tr.zák. tuhým vězením od jednoho do šesti měsíců.

Obřadem se rozuměl též církevní pohřeb, který začíná okamžikem, kdy kněz vyjde ustrojen v liturgickém oděvu z kostela k výkropu mrtvoly do domu, a končí, když kněz po vykonání smutečních obřadů liturgické roucho odkládá. Jestliže kněz po vykonání obřadů u hrobu odchází do kostela hřbitovního nebo k hlavnímu kříži na hřbitově, kde koná závěrečné pohřební modlitby, končí obřad až po ukončení závěrečných modliteb⁶⁰. Pod skutkovou podstatu přečinu dle ustanovení 303 tr.zák.

⁵⁹ NOVOTNÝ, Oto - DOLENSKÝ, Adolf - JELÍNEK, Jiří - VANDUCHOVÁ, Marie, *Trestní právo hmotné - I. Obecná část*, Aspi Publishing, Praha, 2003, str. 77

⁶⁰ výn. nejvyššího soudního a kasačního dvora ze dne 4.4.1879, č. 1341 a ze dne 5.5.1893, č. 2926

spadalo též nepřístojné chování vůči církevnímu průvodu (rozh. ze dne 17.2.1923, V. 1121), tedy i pohřební průvod jako součást pohřbu (viz.poznámka pod čarou č. 41 a kapitola II.3.1.4.) byl tímto ustanovením chráněn.

Každé chování, které náboženský cit osob zúčastněných na náboženském obřadu uráželo, taktéž neslušný výraz, se chápalo jako neslušné chování⁶¹.

Jednání naplňující znaky výše uvedeného přečinu mohlo být kvalifikováno dokonce jako zločin rušení náboženství [§ 122 písm. b)], přičemž judikatura rozdíl nacházela v zlém úmyslu, resp. přímém úmyslu rušit provozování náboženství⁶². Tento zločin byl trestán žalářem od šesti měsíců do jednoho roku, v případě veřejného pohoršení, obecného nebezpečí nebo veliké zlomyslnosti nebo nebezpečnosti s tím spojených dokonce žalářem těžkým od jednoho do pěti, resp. deseti let.

Zvláštní postavení pohřebišť a hrobů jako míst posledního odpočinku zemřelých a úcta vůči lidskému tělu vyžadovaly též ingerenci státu ve formě trestně právního postihu. Podle ustanovení § 306 tr.zák. kdo pohřebišť, pro mrtvoly lidské ustanovená, ze zlomyslnosti nebo svévole poškodil, bez povolení hroby otevřel, odtud nebo z jiných míst, kde se mrtvoly lidské chovají, mrtvoly nebo jednotlivé části jejich o své moci odejmul, nebo s mrtvolami lidskými zle nakládal, dopustil se přečinu a měl být potrestán tuhým vězením od jednoho až do šesti měsíců. Odcizili však někdo v úmyslu zničením něco na pohřebištích, z hrobů nebo na mrtvých tělech, byl za to potrestán jako za krádež (§§ 172 a 460), tj. žalářem až do pěti let.

Též popel mrtvoly požíval ochrany, a to podle ustanovení § 19 a § 20 kremačního zákona z roku 1921. Za přečin zneuctění popelu mrtvoly ukládal se trest vězení od jednoho týdne do šesti měsíců a peněžitý trest od 50 Kč do 1000 Kč. Zločin odejmutí popela z držení oprávněného bez jeho svolení nebo bez úředního povolení nebo úmyslného porušení úředního uzávěru popelnice se trestal žalářem

in: PAULY, Jan, *Pohřební a hřbitovní právo*, Praha, 1941, str. 209

⁶¹ výn. kasačního soudu ze dne 23.7.1885, č. 4420 a ze dne 5.5.1893, č. 2333

ibid., str. 187

⁶² BEDNÁŘ, František, *Sbírka zákonů a nařízení ve věcech náboženských a církevních v republice československé*, Husova československá evangelická fakulta bohoslovecká, Praha, 1929, str. str. 366, 371

od jednoho do pěti let, příp. vedlejším trestem peněžité pokuty od 500 Kč do 10000 Kč. Vl.nař č. 517/1919 Sb. z. a n. a kremační zákon č. 464/1921 Sb. z.a n. dále obsahovaly ustanovení o přestupcích proti předpisům v nich obsažených se sankcí ve formě peněžité pokuty nebo vězením.

Hrobník byl jako vykonavatel veřejné moci zařazen do řady osob chráněných podle ustanovení § 68 tr.zák. Kdo by hrobníka, když vykonával svou úřední povinnost, ohrožoval, aby byl úkon zmařen, nebo se mu protivil, byl by potrestán podle ustanovení § 81 a § 82 tr.zák. těžkým žalářem v délce od šesti měsíců až pět let. Urážka hrobníka, když vykonával svou úřední povinnost, se trestala vězením v délce od tří dnů až do šesti měsíců.

4.2. Matriky

Císařským patentem ze dne 20.2.1784 bylo farářům (katolickým) nařízeno vést odděleně knihu oddavek, knihu se záznamy narozených a knihu o zemřelých. Pozdějšími předpisy (dekret dvorské kanceláře ze dne 19.2.1836) byla stanovena povinnost vyhotovovat matriční duplikáty za účelem zachování informací při ztrátě či zničení jednoho z originálů.

Dvor.dekret ze dne 26.11.1829, č. 141/1829 sb.zák.pol. udělil nekatolickým duchovním správcům oprávnění vést matriky křestní, oddací a úmrtní. Výnos min. vnitra č. 107/1849 ř.z. svěřil vedení matrik církví evangelických jejich duchovním se stejnou průkazností, jakou mají matriky ostatní. Pro Jednotu bratrskou tak učinilo nař.min.vnitra č. 167/1882 ř.z., pro Starokatolickou církev nař.min.vnitra č. 100/1877 ř.z., pro náboženskou společnost židovskou zák.č. 12/1868. V případě osob bez vyznání vedly na základě zák.č. 51/1870 ř.z. a nař.min.vnitra č. 128/1870 ř.z. okresní úřady. Ve všech případech se vyžadovalo zhotovení dvou exemplářů.

Co se týče příslušnosti matriky, úmrtí osoby se zapisovalo do matriky místa úmrtí. V případě pohřbení v jiném obvodu, provedl se zápis ještě do knihy v místě pohřbení (vým.min.vnitra ze dne 6.8.1882), skutečnost rozdílného místa úmrtí a pohřbení se vyznačovala v poznámkových rubrikách obou knih (vým.min.kultu

a vyučování ze dne 21.10.1882⁶³). Oprávnění zápisu „pod číslem“ náleželo pouze příslušnému duchovnímu, tj. duchovnímu místa úmrtí v případě souvěřce.

Nařízení vlády č. 17/1926 Sb. z. a n. o provádění ústavního zákona jazykového umožnil při vedení matrik úřadům náboženských společenství užívat místo jazyka státního⁶⁴ jazyk těchto úřadů. Úřad však nesměl odmítnout žádost o zápis ve státním jazyku. Doslovné výpisy z takových matrik se vydávaly v jazyku zápisu. Jiné výpisy, pouhá potvrzení a jiná úřední osvědčení se vystavily v jazyku státním na žádost.

4.3. Daňové předpisy

Zákon č. 76/1927 Sb.z. a n. v ustanovení § 97 bodu 3. trvale od pozemkové daně osvobozuje veřejná pohřebiště, pokud se nevěnují jiným účelům.

Ustanovení § 126 bodu 5. téhož zákona vyjímá z daně domovní budovy a jich části, které slouží veřejné bohoslužbě náboženských společností uznaných státem, budovy a jejich části sloužící za úřadovny osob pověřených správou těchto společností nebo vedením matrik. Vládní nařízení č. 175/1927 Sb. za budovy sloužící veřejné bohoslužbě prohlásilo chrámy, kaple, modlitebny, synagogy, kapličky u cest a samostatné zvonice stojící u kostelů. Budovy musely sloužit veřejné bohoslužbě výlučně.

Podle ustanovení § 126 bodu 6. nezatěžuje daň domovní budovy hřbitovní, kterými zmíněné nařízení rozumělo budovy stojící na hřbitovech (jak veřejných, tak konfesních), jako kaple, pohřební (obřadní) síně, umrlčí komory, pitevny, márnice, kostnice, krypty, domky hrobníků, strážců, zahradníků, domky hřbitovní správy, mausolea, krematoria a kolumbária, jakož i prostory k uložení předmětu rituálních.

⁶³ oboje: BEDNÁŘ, František, *Sbírka zákonů a nařízení ve věcech náboženských a církevních v republice československé*, Husova československá evangelická fakulta bohoslovecká, Praha, 1929, str. 1049-1050

⁶⁴ § 1 odst. 1 úst.zák. č. 129/1920 Sb. z. a n.: „Jazyk československý jest státním, oficiálním jazykem republiky.“

III. Období 1948 - 1990

1. Postavení církví a náboženských společností

V období ateistického ideologického státu (státu konfesijního à rebours)⁶⁵ se postavení náboženských společenství zásadně proměnilo. Ústavní zákon č. 150/1948 Sb. (Ústava 9. května), která nahradila Ústavní listinu Československé republiky č. 121/1920 Sb. z. a n., sice ještě zakotvovala demokratická práva a svobody, mezi nimi svobodu v náboženských záležitostech (§§ 15-17), avšak tato formální platnost byla popírána praxí komunistického režimu. Komunistická ideologie považovala náboženství v socialistickém státě za pouze doznívající fenomén, kterého je třeba na jedné straně využít k dosažení cílů socialismu, ale na druhou stranu musí být jako protivědecký způsob myšlení odstraněn⁶⁶.

Církevní (lépe řečeno proticírkevní, likvidační) politika se začala naplno uplatňovat po únorovém puči. Zákonem č. 46/1948 Sb. byla provedena nová pozemková reforma, při níž byla církvi konfiskována prakticky veškerá zemědělská a lesní půda. Tím, že - ač proklamováno - finanční náhrada nebyla nikdy poskytnuta, byla církev odkázána finančně na státní pomoc. Ta byla církvim následně poskytnuta zák.č. 218/1949 Sb. o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem. Tímto zákonem a zákonem č. 217/1949 Sb., kterým se zřizuje Státní úřad pro věci církevní⁶⁷, které reglementovaly církevní záležitosti až do roku 1990⁶⁸, byl však uvalen na veškeré církevní aktivity tuhý

⁶⁵ = konfesijní stát opačné orientace, takový stát, který povýší ideologii, jejíž součástí je ateismus, do postavení, jaké v klasických konfesijních státech mělo nějaké vyznání, náboženská víra či vyznání; takový stát vyznávání jiných náboženství a vyznání buď zcela vylučuje, nebo pouze toleruje
in: TRETERA, Jiří Rajmund, *Stát a církev v České republice*, Karmelitánské nakladatelství s.r.o., Kostelní Vydří, 2002, str. 11,12

⁶⁶ KAPLAN, Karel, *Stát a církev v Československu v letech 1948-1953*, Doplněk, Brno, 1993, str. 257-263

⁶⁷ SÚC byl zrušen vládním nařízením č. 19/1956 Sb. a jeho kompetence byly převedeny na Ministerstvo školství a kultury. Zákonem č. 2/1969 Sb. pak působnost přešla na Sekretariáty pro věci církevní ministerstev kultury obou republik. Sekretariát MK ČR byl zrušen zákonným opatřením ČNR č. 9/1990 Sb. Zák.č. 217/1949 Sb. byl formálně zrušen až zák.č. 308/1991 Sb.

HRDINA, Ignác Antonín, *Texty ke studiu konfesijního práva, III. Československo*, Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum, Praha, 2006, str. 185

⁶⁸ Zák.č. 159/1989 Sb. ze dne 13.12.1989 byla zrušena proticírkevní ustanovení trestního zákona č. 140/1966 Sb. (§§ 101, 178 207); zák.č. 16/1990 Sb. byl zrušen § 7 zák.č. 218/1949 Sb.

státní dozor, zejména podmíněním výkonu duchovenské služby udělováním státního souhlasu (§ 7 zák.č. 218/1949 Sb.), jež byl podpořen i trestněprávním instrumentem - skutkovou podstatou trestného činu maření dozoru nad církvemi a náboženskými společnostmi (§ 173, § 174 tr.zák. č. 86/1950 Sb., § 178 tr.zák. č. 141/1961 Sb.). Ustanovení § 14 zák.č. 218/1949 Sb. rušilo všechny předpisy, které do té doby upravovaly právní poměry náboženských společenství.

Tyto tzv. církevní zákony byly Národním shromážděním dne 14.10.1949 přijaty aklamací, přičemž hlasy nebyly sčítány, pouze bylo konstatováno, že bylo dosaženo většiny⁶⁹. V oficiální publikaci (*Nové církevní zákony*, Státní úřad pro věci církevní, Praha, 1949) se však uvádí jednomyslné přijetí zákonů.

Na základě vládního usnesení ze dne 27.7.1954 byla min.vnitřní mimoprávně zrušena evidence náboženského vyznání obyvatelstva (Úřední list ze dne 31.8.1950, částka 107). Z toho důvodu nedisponujeme statistickými údaji o náboženském vyznání v období od roku 1950 do roku 1990. Doc. Kindl uvádí⁷⁰, že mezikonfesní zákon z roku 1926 zůstal v platnosti, a tedy se nezměnil veřejnoprávní charakter těchto údajů, přestože stát považoval věc náboženského vyznání za ryze soukromou záležitost.

Nová ústava vyhlášená pod č. 100/1960 Sb. obsahovala pouze jedno ustanovení týkající se náboženské svobody, čl. 32. Svoboda vyznání byla zaručena, ale hned v druhé větě odstavce byla možnost vykonávat jakoukoli náboženskou víru, nebo být bez vyznání, i provádět náboženské úkony podmíněna souladem se zákonem. Je zřejmé, že rozpor se zákonem mohl být a velmi často byl shledáván vzhledem k (proti)církevní politice a diskriminační úpravě konfesněprávní problematiky.

⁶⁹ KINDL, Vladimír, *Národní shromáždění a osnovy tzv. církevních zákonů v říjnu r. 1949*, in: Pocta prof. JUDr. Karlu Malému, Csc. K 65. Narozeninám, Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum, Praha, 1995, str. 305-311

⁷⁰ KINDL, Vladimír, *Judikatura československých soudů o církvích, náboženských společnostech a duchovenstvu, publikovaná v letech 1948-1989*, in: Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989, Sborník příspěvků, Univerzita Karlova, Nakladatelství karolinum, 2004, str. 567

Poté, co byla zákonem č. 131/1948 Sb. z. a n. se zpětnou účinností ke dni 4.5.1945 zlikvidována Německá evangelická církev v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, se komunistická moc pokusila odstranit dokonce početnou součást Církve katolické - Církev řeckokatolickou. Dne 28.4.1950 bylo na Prešovském soboru rozhodnuto (pod nátlakem) o přechodu jejích duchovních i laiků k pravoslaví, tím byla řeckokatolická církev *via facti* v Československu zrušena. K obnovení veřejné činnosti došlo vl.nař.č. 70/1968 Sb. ze dne 13.6.1968 o hospodářském zabezpečení církve státem. Dalším zásahem státní moci byl administrativní akt SÚC z roku 1952, kterým byla zastavena činnost Církve adventistů sedmého dne, jež tak nesměla legálně působit po čtyři roky až do roku 1956, kdy bylo rozhodnutí odvoláno usnesením vlády.

Pro dokreslení postavení náboženských společenství v socialistickém Československu a postoje státu vůči nim můžeme uvést text komentáře k zákonu č. 218/1949 Sb. vydaný roku 1977 sekretariáty pro věci církevní při MK ČSR a MK SSR: „Ve smyslu těchto předpisů mají církve a náboženské společnosti právní povahu organizací přímo řízených.“⁷¹ Církve a náboženské společnosti se dostaly do područí státní moci, tak jak bylo předsevzato např. návrhem na řešení náboženských otázek v ČSR⁷².

Již v prosinci 1989 byly zák.č. 159/1989 Sb. zrušeny skutkové podstaty náboženských trestných činů, v lednu 1990 bylo zák.č 16/1990 vypuštěno mj. ustanovení § 7 zák.č. 218/1949 Sb. Stát od té doby do vnitřních záležitostí náboženských společenství ani do ustanovení jakéhokoli jejich funkcionáře nezasahuje. Zákon o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem je naplňován nadále v tom smyslu, že poskytované státní dotace na platy

⁷¹ HRDINA, Ignác Antonín, *Texty ke studiu konfesního práva, III. Československo*, Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum, Praha, 2006, str. 193

⁷² KAPLAN, Karel, *Stát a církev v Československu v letech 1948-1953*, Doplněk, Brno, 1993, str. 257-263

duchovních a na věcné náklady spojené s výkonem bohoslužeb i s církevní administrativou jsou prozatímní náhradou za výnosy dosud nevráceného majetku, dokud nebude majetkové vyrovnání vyřešeno.

2. Hřbitovní právo

2.1. Změny v právním postavení hřbitovů

Zákon č. 218/1949 Sb., který nabyl účinnosti⁷³ dnem 1.11.1949, v ustanovení § 14 zrušil všechny předpisy, které do té doby upravovaly právní poměry církví a náboženských společností. Tímto dnem přestaly tedy platit také předpisy o správě konfesních hřbitovů. Zákon č. 217/1949 Sb. zřídil nový ústřední úřad - Státní úřad pro věci církevní, který plnil úkoly státu ohledně dozoru nad majetkem církví a náboženských společností (§ 10 zák.č. 218/1949 Sb.). Působnost SÚC byla později vl.nař.č. 228/1949 Sb. rozšířena o mj. správu všech církevních záležitostí včetně normotvorné činnosti. V ustanovení § 5 bylo stanoveno, že působnost v krajích a okresech vykonávají příslušné krajské a národní výbory, které jsou v tomto oboru podřízeny SÚC.

Církvím a náboženským společnostem byla správa jejich (tzn. konfesních) hřbitovů odebrána výslovně na základě nař.min.zdrav.č. 8/1955 Sb., které provádělo zákon č. 4/1952 Sb. o hygienické a protiepidemické péči, který zrušil všechna ustanovení, vztahující se na věci jím upravené, tedy i všechny předpisy o pohřbívání. V ustanovení § 20 odst. 1 nař.min.zdrav. o pohřebnictví bylo stanoveno, že „pohřebiště spravují a zřizují místní národní výbory...“; o oprávnění náboženských společenství k jejich vlastním hřbitovům, resp. pohřebištím nebylo nic řečeno. SÚC spolu s tehdejšími min. místního hospodářství poté dne 29.4.1956 vydaly směrnici Čj.(Zn) 11-061/11-29.4.-1956 SÚC a MMH o převedení konfesních pohřebišť do správy místních národních výborů⁷⁴. Všechna pohřebiště, která byla dosud ve vlastnictví a správě organizací církví a náboženských společností, byla převáděna (a to písemnou dohodou) do správy místního NV, v jehož obvodu se nacházela. Výslovně bylo uvedeno, že dochází pouze k přechodu

⁷³ V ustanovení § 15 se však mluví o platnosti, tato chyba nebyla opravena v textu návrhu odeslaného do Národního shromáždění, zákon byl s tímto zjevným pochybením přijat a vytištěn v Sbírce zákonů. KINDL, Vladimír, *Národní shromáždění a osnovy tzv. církevních zákonů v říjnu r. 1949*, in: Pocta prof. JUDr. Karlu Malému, Csc. K 65. Narozeninám, Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum, Praha, 1995, str. 305-311

⁷⁴ MÜLLER, Zdeněk, *Hřbitovní právo*, in: Právní rozhledy, číslo 6/1997, str. 303

správy, nikoli též vlastnického práva. Výjimku z obligatorního přechodu správy tvořily židovské hřbitovy⁷⁵ (na kterých se však téměř nepohřbívalo), u nichž nebylo ani dodatečně stanoveno datum předání, a kolumbária jako součásti bohoslužebných budov.

Též v případě hřbitovů komunálních došlo ke změně. V souvislosti s všeobecným trendem omezování soukromého vlastnictví byl fakticky ustanovením § 29 zák.č. 279/1949 Sb. o finančním hospodaření národních výborů znárodněn obecní majetek. Národní výbor od 1.1.1950 spravoval národní majetek svěřený mu do správy, přičemž byly ustanovením § 30 cit.zák. zrušeny fondy a kmenové jmění. Obecní, resp. po 1.1.1950 státní hřbitovy se tedy spravovaly podle zásad platných pro správu národního majetku stejně jako jiná zařízení komunálního významu.

Zákon č. 20/1966 Sb. o zdraví lidu hřbitovy, ani krematoria nepojal do soustavy zdravotnických zařízení. Pohřebnictví upravila vyhl.min.zdrav. č. 47/1966 Sb. o pohřebnictví později nahrazená vyhl.min.zdrav. č. 19/1988 Sb. o postupu při úmrtí a o pohřebnictví, která po úpravách platí dodnes.

Nař.min.zdrav. č. 8/1955 Sb. zavedl souhrnný název pohřebiště, pod který se zařazují vedle hřbitovů též kolumbária a urnové háje (popelnicová pohřebiště) (§ 24 odst. 2). Vyhl.min.zdrav. č. 47/1966 Sb. v ustanovení § 19 odst. 1 zahrnuje pod pojem pohřebiště ještě rozptylové louky, vyhl.min.zdrav. č. 19/1988 Sb. v ustanovení § 19 odst. 1 zmiňuje navíc louky vsypové.

⁷⁵ Uvedené potvrzuje text kapitoly II.Judaismus v ČSSR v publikaci Sekretariátu vlády ČSR pro věci církevní; ČERNÝ, Pavel, *Církev a náboženské společnosti v ČSSR*, Praha, 1989, str. 203

2.1.1. Hřbitovní poplatky

Problematika hřbitovních poplatků zasáhla do právního vymezení hřbitovů. Zatímco původně měly poplatky veřejnoprávní charakter, což se odráželo též ve veřejnoprávním postavení samotných hřbitovů, vyhl.min.fin. č. 161/1960 Sb. zrušila poslední pozůstatek původního pojetí jak poplatků, tak i hřbitovů.

V ustanovení § 2 cit.vyhl. se stanovilo, že národní výbory nebudou od 1.1.1961 vybírat mj. hřbitovní poplatky, místo kterých budou placeny náhrady podle vydaných ceníků, v našem případě „ceník prací a služeb pohřebních – obor 968-9“. Z propůjčení místa na hřbitově se stala služba, poskytovaná MNV v rámci místního hospodářství, obdobná službám, poskytovaným jinými obecně prospěšnými zařízeními jako parkoviště, tržiště, tábořiště, koupaliště.

2.1.2. Provoz pohřebišť a hřbitovní řády

Podle výše uvedených nařízení a vyhlášek o pohřebnictví to byly výlučně místní národní výbory (národní výbory – vyhl.č. 19/1988 Sb.), které zřizují a spravují pohřebiště a krematoria s tím, že jejich správu mohou svěřit podnikům komunálního hospodářství nebo jiným socialistickým právnickým osobám, resp. jimi řízeným organizacím. V tom případě se jednalo o správu odvozenou. Pohřebiště pozbyly charakteru veřejného ústavu a staly se zařízením místního hospodářství.

Předpisy však neřešily otázky právních vztahů vznikajících mezi správou pohřebiště a jeho uživateli.

V „Metodickém návodu na řešení některých otázek v pohřebnictví“⁷⁶ ze dne 1.11.1974 čj. MH/22-2286/74 vydaném Správou pro místní hospodářství min.vnitřní ČR se NV připomínala povinnost vydat nové hřbitovní řády podle ustanovení § 27 odst. 1 vyhl.č. 47/1966 Sb. Dále bylo řečeno, že nový hřbitovní řád se vztahuje i na užívací práva, vzniklá před 1.4.1952, tedy poté, co zák.č. 4/1952 nabyl

⁷⁶ MÜLLER, Zdeněk, *Hřbitovní právo*, in: Právní rozhledy, číslo 6/1997, str. 305

účinnosti. Dřívější hřbitovní řády pozbyly platnosti a touto zásadní změnou tak zanikly právní podklady pro dříve uzavřené smlouvy o užívání hrobového místa. Původní užívací právo se změnilo v právo užívat místo na stanovenou tlecí dobu, tj. nejméně na 10 let (§ 16 nař.č.8/1955 Sb., § 22 vyhl.č. 47/1966, § 22 vyhl.č. 19/1988 Sb.). Za připomenutí stojí, že v nař.č. 8/1955 Sb. není o hřbitovních řádech žádná zmínka.

Hřbitovní řády vydávaly podle vyhl.č. 47/1966 Sb. a č. 19/1988 Sb. národní výbory jako originální nositelé správy v podobě obecně závazného předpisu – vyhlášky.

3. Úprava pohřbívání

Přestože předpisy z let 1949 – 1988 týkající se pohřebnictví neobsahují konfesněprávní prvek ohledně pohřbívání, jeví se tato problematika v porovnání s úpravou před rokem 1949 hodnou pozornosti.

Nařízení a vyhlášky o pohřebnictví uvádí mezi druhy, způsoby pohřbu uložení do země, hrobky a zpopelnění. Mezi podmínkami pro zpopelnění⁷⁷ již nebylo zařazeno předložení dokladu o tom, že si zemřelý vymínil nebo přál pohřeb žehem nebo že alespoň nebyl jeho odpůrcem; stát tedy nebránil vnitřní, náboženské přesvědčení zemřelého, nezkoumal oprávněnost pohřbu žehem z pohledu náboženského jako v předchozím období. Naopak, podpora myšlenky pohřbu žehem byla vnímána jako jeden z možných prostředků k omezení vlivu katolicismu⁷⁸. Je třeba si uvědomit, že ač Katolická církev zaujala k pohřbívání žehem nový postoj vyjádřený v Instrukci posv. Kongregace Sv. Officia ze dne 8.5.1963, *De cramatione cadaverum*⁷⁹, je stále pohřbívání do země velmi doporučováno (can. 1176 § 3 CIC/1983⁸⁰) a církevní pohřeb se odpírá tomu, kdo si přál pohřeb žehem z důvodů namířených proti křesťanské víře (can. 1184), a tedy rozhodnutí o způsobu pohřbení patří k projevu svobody vyznání, kterou by stát měl zaručovat i na úrovni prováděcích předpisů.

Všechny tři zmíněné předpisy obsahovaly vymezení pohřebních obvodů, které se v podstatě shodovalo s úpravou původní⁸¹.

Dále bylo stanoveno, že mrtvolý se ukládají na hřbitově, zatímco v případě zpopelněných ostatků byl použit širší pojem pohřebiště zahrnující nejen urnové háje, kolumbária, apod., ale též hřbitovy⁸².

⁷⁷ § 15 nař.č.8/1955 Sb., § 14 vyhl.č. 47/1966 Sb., § 15 vyhl.č. 19/1988 Sb.

⁷⁸ KAPLAN, Karel, *Stát a církev v Československu v letech 1948-1953*, Doplněk, Brno, 1993, str. 263

⁷⁹ ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE, *Pohřební obřady*, Karmelitánské nakladatelství s.r.o., Kostelní Vydří, 1999, str. 9

⁸⁰ Nový Kodex kanonického práva byl vytvářen především jako reforma zákonů starého kodexu v duchu II. Vatikánského koncilu. CIC/1983 byl promulgován dne 25.1.1983 s účinností dne 27.11.1983.

⁸¹ § 11 nař.č. 8/1955 Sb., § 13 vyhl.č. 47/1966 Sb., § 14 vyhl.č.19/1988 Sb.

⁸² § 9 nař. č. 8/1955 Sb., § 11 vyhl.č. 47/1966 Sb., § 13 vyhl.č. 19/1988 Sb.

Co se týče ukládání zpopelněných ostatků, správa každého popelnicového pohřebiště byla výslovně povinna přijmout zpopelněné ostatky k uložení, správa hřbitova měla tuto povinnost, jestliže nebylo v pohřbívacím obvodu popelnicové pohřebiště nebo jednalo-li se o uložení do hrobu nebo náhrobku k jinému příslušníku rodiny⁸³.

⁸³ § 17 nař.č. 8/1955 Sb., § 16 vyhl.č. 47/1966 Sb., ve vyhl.č. 19/1988 Sb. nebyla taková povinnost stanovena, přesto z ustanovení § 17 odst. 1 vyplývá, že správa pohřebiště (hřbitova i popelnicového) nebyla oprávněna uložení zpopelněných ostatků odepřít.

4. Konfesněprávní prvek v některých zvláštních předpisech týkajících se pohřebnictví

4.1. Trestní právo

Na rozdíl od zák.č.117/1852 ř.z., který na našem území platil až do 31.7.1950, trestní zákon č. 86/1950 Sb. ani trestní zákon č. 140/1961 Sb. neobsahovaly žádné vymezení skutkové podstaty trestného činu v oblasti pohřebnictví. Nesplnění povinnosti nebo porušení zákazu v oboru pohřbívání nebo pohřebišť bylo toliko trestáno jako přestupek v oboru pohřbívání podle ustanovení § 86 zák.č. 88/1950 Sb. (trestní zákon správní, zrušen zák.č. 60/1961 Sb.) pokutou do 50000 Kč nebo odnětím svobody až na dva měsíce.

4.2. Matriky

Zákonem č. 268/1949 Sb. o matrikách, účinným od 1.1.1950, bylo vedení matrik (kniha narození, kniha manželství a kniha úmrtí) a obstarávání úkolů s tím souvisejících svěřeno místním národním výborům a všechny dřívější předpisy týkající se vedení matrik, včetně matrik náboženských společenství, byly zrušeny.

IV. Období 1991- 2007

1. Postavení církví a náboženských společností

Dne 9.1.1991 byla ústavním zákonem Federálního shromáždění ČSFR č. 23/1991 Sb. Listina základních práv a svobod. Listina vychází ze závazků, které na sebe stát převzal na mezinárodním poli⁸⁴. Po rozpadu československé federace byla znovu vyhlášena jako součást ústavního pořádku ČR. Listina garantuje mj. v čl. 15 a 16 náboženskou svobodu individuální i korporativní a zakotvuje zásady neidentifikace s žádným náboženstvím ani ideologií, konfesní neutrality, parity a autonomie náboženských společenství.

Zákon č. 308/1991 Sb. o svobodě náboženské víry a postavení církví a náboženských společností jako speciální norma československého konfesního práva navazující přímo na Listinu, odrážel nové poměry ve státní církevní politice a v právním postavení náboženských společenství. Zákon nahradil dosavadní povolovací režim režimem registračním, kdy splněním stanovených podmínek vznikne na registraci nárok. Církví nebo náboženskou společností rozuměl zákon dobrovolné sdružení osob stejné náboženské víry v organizaci s vlastní strukturou, orgány, vnitřními předpisy a obřady, přičemž stanovil, že stát uznává jako církev a náboženské společnosti pouze ty, které jsou podle tohoto zákona registrovány. Za registrované církve a náboženské společnosti byly považovány též ty, které vyvíjeli činnost před 1.9.1991 ze zákona nebo na základě státního souhlasu. Seznam těchto 19 náboženských společenství působících na území ČR tvořil přílohu zákona.

Tento zákon byl nahrazen zák.č. 3/2002 Sb. o církvích a náboženských společnostech s účinností od 7.1.2002. Nový zákon obsahuje podrobnější společnou definici v ustanovení § 3 písm. a)⁸⁵. Církve a náboženské společnosti, které ke dni

⁸⁴ Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, 1966 (ratifikace 1976), Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, 1950 (ČSFR přistoupila v roce 1990)

⁸⁵ Církví a náboženskou společností se rozumí dobrovolné společenství osob s vlastní strukturou, orgány, vnitřními předpisy, náboženskými obřady a projevy víry, založené za účelem vyznávání určité náboženské

nabytí účinnosti tohoto zákona vyvíjely svou činnost jako registrované ze zákona, se považují za registrované podle tohoto zákona. Zákon setrvává na registračním principu, oproti zákonu č. 161/1992 Sb. o registraci církví a náboženských společností snižuje početní census na 300 osob. Nálezem Ústavního soudu ČR ze dne 27.11.2002 č. 4/2003 Sb. byla zrušena některá jeho ustanovení - §6 odst. 2, §21 odst. 1 písm. b), §27 odst. 5 věty druhé v části "a dosažený zisk smí být použit jen k naplnění cílů činnosti církve a náboženské společnosti" a §28 odst. 5. Počet registrovaných církví stoupl na 26, v současné době probíhá na Odboru církví Ministerstva kultury ČR řízení o registraci dalších třech náboženských společenství.

víry, ať veřejně nebo soukromě, a zejména s tím spojeného shromažďování, bohoslužby, vyučování a duchovní služby.
Na obtížnost vytvoření přesné a úplné definice, na nebezpečí zkreslení a negativního zjednodušení upozorňují jak zástupci církví a náboženských společností, tak autoři zabývající se konfesněprávní tematikou. TRETERA, Jiří Rajmund, *Stát a církev v České republice*, Karmelitánské nakladatelství s.r.o., Kostelní Vydří, 2002, str. 72

2. Zákon o pohřebnictví č. 256/2001 Sb.

Zákon č. 256/2001 Sb., který byl vydán dne 29.6.2001a účinnosti nabyl dne 1.1.2002, nově upravil problematiku pohřebišť a pohřbívání v souladu se změnami konfesněprávních předpisů po roce 1989. Do té doby stále platila vyhl.min.zdrav.č. 19/1988 Sb., která však přestala vyhovovat vzhledem k novému postavení náboženských společenství. V zákoně lze najít několik konfesněprávních témat, na rozdíl od předchozích úprav. Zákon byl novelizován zák.č. 479/2001 Sb., zák.č. 320/2002 Sb., zák.č. 274/2003 Sb., zák.č. 122/2004 Sb. a zák.č. 67/2006 Sb.

2.1. Pojem pohřebiště

Zákon vymezuje pojem veřejného pohřebiště v ustanovení § 2 písm. d) a úpravě ohledně veřejného pohřebiště se pak věnuje v hlavě III. Veřejným pohřebišťem se tedy rozumí „prostor určený k pohřbení lidských pozůstatků nebo uložení zpopelněných lidských ostatků v podobě míst pro hroby a hrobky nebo úložiště jednotlivých uren nebo rozptylové či vsypové louky nebo jejich kombinace.“

Pojem neveřejného pohřebiště je vysvětlen v ustanovení § 3 zákona, v podstatě mimo vymezení základních pojmů. Za neveřejná pohřebiště se považují „účelová zařízení určená výlučně pro uložení lidských pozůstatků nebo zpopelněných lidských ostatků členů řeholních řádů nebo kongregací a prostory zřízené přede dnem nabytí účinnosti tohoto zákona pro uložení lidských pozůstatků nebo zpopelněných lidských ostatků členů uzavřených, zejména příbuzenských společenství“ a „účelová zařízení určená výlučně pro uložení lidských pozůstatků příslušníků registrovaných církví nebo náboženských společností, jejichž vnitřní předpisy a obřady neumožňují ukládání lidských pozůstatků nebo zpopelněných lidských ostatků na veřejném pohřebišti“, přičemž tuto skutečnost musí církve a náboženské společnosti před zřízením nového neveřejného pohřebiště prokázat krajskému úřadu. Provozování neveřejného pohřebiště nesmí ohrozit veřejné zdraví

a podléhá státnímu zdravotnímu dozoru podle zák.č. 258/2000 Sb. o ochraně veřejného zdraví. Ze závěrů výzkumu Katedry pastorálních oborů Katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy v Praze⁸⁶ vyplývá, že nezrušených neveřejných pohřebišť se na našem území nachází kromě 241 hřbitovů židovských dalších 23 pohřebišť ve vlastnictví různých církví, řádů a fyzických osob⁸⁷. Zákonná úprava v sobě tedy odráží skutečný stav.

3.1. Veřejná pohřebiště

V ustanovení § 16 odst. 1 cit.zák. je registrovaným církvím a náboženským společnostem dáno oprávnění provozovat veřejné pohřebiště jako službu ve veřejném zájmu, stejně jako obci v její samostatné působnosti. Podobně jako v zákoně č. 68/1870 ř.z. je však k zajištění pohřebiště povinna toliko obec.

Oprávnění registrovaných církví a náboženských společností se vztahuje jak na nově zřizovaná pohřebiště (§ 17), tak i na původní konfesní pohřebiště na pozemku ve vlastnictví církve nebo náboženské společnosti, jehož správu převzaly od 1.1.1957 místní národní výbory, resp. obce. Registrované církve a náboženské společnosti měly možnost podle ustanovení § 16 odst. 2 cit.zák. obcím písemně do 30.6.2002 oznámit, že nadále hodlají takové pohřebiště provozovat samy, a vyzvat je ke smluvnímu vypořádání vztahů souvisejících se změnou provozovatele pohřebiště. Podle vyjádření pracovníka Ministerstva pro místní rozvoj JUDr. Zahajského však není znám případ, že by se tak stalo. Registrované církve a náboženské společnosti mohou svůj požadavek uplatnit nejdříve za 10 let, tedy od 1.1.2012 do 30.6.2012.

Podle ustanovení § 17 cit.zák. se nové veřejné pohřebiště zřizuje na návrh buď obce, nebo registrované církve nebo náboženské společnosti na pozemku v jejich vlastnictví na základě územního rozhodnutí a stavebního rozhodnutí při dodržení všech stavebních a hygienických podmínek.

⁸⁶ Výsledky jsou zveřejněny v publikaci *Přehled veřejných a neveřejných pohřebišť v České republice*, Ministerstvo pro místní rozvoj, Katolická teologická fakulta UK v Praze, 2006

⁸⁷ Příloha č. 4

Provozovatel veřejného pohřebiště může zajišťovat jeho provozování prostřednictvím jiné právnické nebo fyzické osoby, na kterou se pak vztahují povinnosti ukládané zákonem provozovateli pohřebiště. Tento vzájemný vztah je třeba upravit vhodným typem smlouvy – např. smlouvou mandátní, komisionářskou nebo nepojmenovanou.

3.2. Řád veřejného pohřebiště

Řád veřejného pohřebiště je v současné době oprávněna vydat nejen obec, ale též registrovaná církev nebo náboženská společnost jakožto provozovatelé pohřebiště. Problémy činí otázka formy takového řádu. Obci totiž svědčí ústavní právo na vydávání obecně závazných vyhlášek, ale církve a náboženské společnosti mohou řád vydat pouze jako interní instrukci bez obecné závaznosti. V rámci respektování principu rovnosti by mělo být řešení obsaženo přímo v zákoně, při nedostatku úpravy však nelze zvýhodňovat obce.

Pokud by řád pohřebiště neměl podobu obecně závazné vyhlášky, ale v případě obce např. jiného opatření podle části šesté zák.č. 500/2004 Sb., správního řádu, bylo by třeba zajistit závaznost jiným způsobem. Zde se jeví vhodným řešením vydání obecně závazné vyhlášky podle ustanovení § 10 zák.č. 128/2000 Sb. o obcích, která by stanovila jednostranné zákazy a příkazy vůči občanům platné a závazné na celém území obce, tedy i na pohřebišti provozovaném církví či náboženskou společností.

Se změnami řádu veřejného pohřebiště musí vyslovit souhlas krajský úřad, který tak učiní za předpokladu, že řád byl vypracován v souladu s požadavky stanovenými zákonem.

3.3. Účast registrovaných církví a náboženských společností při smutečních obřadech

Provozování pohřební služby a provozování krematoria jsou koncesovanými

živnostmi, na rozdíl od výkonu služby ve veřejném zájmu v případě provozování pohřebiště. Registrované církve a náboženské společnosti mají vůči provozovatelům pohřební služby, krematoria a veřejného pohřebiště právo, vycházející z Listiny a ze zákona o církvích a náboženských společnostech, účastnit se smutečních obřadů na pohřebištích a v krematoriích a vykonávat v těchto místech náboženské obřady v souladu s projevenou vůlí osoby, která sjednává pohřeb.

3.4. Úprava pohřbívání

Nezpopelněné lidské ostatky se ukládají do země, tedy do hrobu nebo hrobky. Zákon stanoví (§ 22 odst.2), že tlecí doba, po kterou musí být ostatky uloženy v hrobě, má trvat minimálně 10 let. V případě odchylek od ideálního složení půdy, je nezbytné tlecí dobu v řádu veřejného pohřebiště prodloužit. Smlouva o nájmu hrobového místa v podobě hrobu musí být uzavřena na takovou dobu, aby od pohřbení mohla být dodržena tlecí doba stanovená pro konkrétní veřejné pohřebiště (§ 25 odst.1).

Zákon o pohřebnictví omezuje volnost uložení zpopelněných lidských ostatků na veřejném pohřebišti tím, že ho podmínil odpovídajícím způsobem provedení a souhlasem provozovatele pohřebiště (§ 22 odst.7). Lze usuzovat, že zákon opět respektuje též pravidla konfesních hřbitovů a nevnucuje žádnému provozovateli pohřebiště přijetí popele k uložení.

V. Závěr

V průběhu 20. století došlo na území českých zemí k podstatným změnám v chápání a pojetí náboženských otázek. To se odrazilo též v úpravě oblasti pohřebnictví.

Konfesněprávní prvek zřetelně se projevující v právních předpisech týkajících se pohřebnictví platných v období 1918-1949 byl v následujícím období v podstatě odstraněn. Ze života společnosti měl být zcela jakýkoli náznak náboženského smýšlení. Je zřejmé, že v prvním ze sledovaných období bylo zároveň nutno upravit vzájemné vztahy mezi jednotlivými náboženskými společenstvími, zatímco ve druhém období z důvodu potlačování náboženského života stát neměl potřebu se této problematice věnovat.

Zpřetrhání vazeb na prvorepublikovou právní kulturu se projevuje v současné úpravě právě tím, že neobsahuje úpravu mezikonfesní. Zda lze tuto skutečnost vnímat jako projev zaručené svobody vyznání a smýšlení, nebo jako nedostatek, který by měl být napraven, se neodvažuji hodnotit.

Též nízký počet publikovaných soudních rozhodnutí o církvích a náboženských společnostech po roce 1948 poukazuje na pokles zájmu státu na konfesněprávní problematice, nehledě na to, že 14 z 18 rozhodnutí zařazených ve Sbírkách rozhodnutí se týkalo trestněprávní problematiky.

Do problematiky pohřebnictví zasáhlo značně převedení správy hřbitovů na státní orgány. Žádná církev ani náboženská společnost nyní nespravují veřejné pohřebiště a nepředpokládá se, že by došlo ke změně, a to především z důvodu ekonomického. Podle mého názoru nelze předpokládat, že by se v úpravě pohřbívání v budoucnu objevilo více konfesněprávních prvků.

De lege ferenda je možné požadovat přesnější úpravu vydávání řádu pohřebiště, neboť též provozovatelé neveřejných pohřebišť mají povinnost takový dokument vydat a otázkou zůstává jeho právní závaznost.

Literatura a prameny

ADAM, Adolf, *Liturgika, křesťanská bohoslužba a její vývoj*, Vyšehrad, Praha, 2001, kap. XVII. Liturgické obřady s umírajícími a obřady pohřební

BEDNÁŘ, František, *Sbírka zákonů a nařízení ve věcech náboženských a církevních v republice československé*, Husova československá evangelická fakulta bohoslovecká, Praha, 1929

BOHÁČ, Zdeněk, *Atlas církevních dějin českých zemí 1918-1999*, Karmelitánské nakladatelství s.r.o., Kostelní Vydří, 1999

BUŠEK, Vratislav - HENDRYCH, Jaroslav – LAŠTOVKA, Karel – MÜLLER, Václav, *Československé církevní zákony, díl I.*, Kompas, Praha, 1931

Časopis Katolického duchovenstva

ČERNÝ, Pavel, *Církev a náboženské společnosti v ČSSR*, Praha, 1989

ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE, *Pohřební obřady*, Karmelitánské nakladatelství s.r.o., Kostelní Vydří, 1999

ČIHÁK, Josef, *Pastorační případy při pohřbívání ohněm*, in *Časopis katolického duchovenstva*, rok 1922, str. 254-257

FRÝDL, David, *Reformní náboženské hnutí v počátcích Československé republiky: snaha o reformu katolicismu v Čechách a na Moravě*, L.Marek, Brno, 2001

HANÁK, Marek, *Smlouva o propůjčení hrobového místa*, in: *Právní rádce*, číslo 3/2001, str. 28-29

HOBZA, Antonín, *Poměr mezi státem a církví. Jeho vývoj a přítomný stav.*, vlastním nákladem, Praha, 1931

HOBZA, Antonín, *Úvod do církevního práva*, vlastním nákladem, Praha, 1929

HRDINA, Antonín, *Kanonické právo*, EUROLEX BOHEMIA, Praha, 2002

HRDINA, Ignác Antonín, *Texty ke studiu konfesního práva, III. Československo*, Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum, Praha, 2006

KAPLAN, Karel, *Stát a církev v Československu v letech 1948-1953*, Doplněk, Brno, 1993, str. 257-263

KINDL, Vladimír, *Judikatura československých soudů o církvích, náboženských společnostech a duchovenstvu, publikovaná v letech 1948-1989*, in: *Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989*, Sborník příspěvků, Univerzita Karlova, Nakladatelství karolinum, 2004, str. 561-577

KINDL, Vladimír, *Národní shromáždění a osnovy tzv. církevních zákonů v říjnu r. 1949*, in: *Pocta prof. JUDr. Karlu Malému, Csc. k 65. narozeninám*, Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum, Praha, 1995, str. 305-311

KINDL, Vladimír, *Několik poznámek o rozhodování Nejvyššího správního soudu (Správního soudu) v letech 1945-1952 ve věcech církví a náboženských společností*, in: *Pocta Doc. JUDr. Vladimíru Mikule k 65. narozeninám*, ASPI Publishing, Praha, 2002, str. 183-191

Kodex kanonického práva, Zvon, Praha, 1994

LAŠTŮVKA, Petr, *Hřbitovy*, Sdružení pohřebnictví v ČR, Ostrava, 1998

MALÝ, Karel, a kol., *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, Linde, Praha, 2003

MÜLLER, Zdeněk, *Hřbitovní právo*, in: *Právní rozhledy*, číslo 6/1997

Nové církevní zákony, Státní úřad pro věci církevní, Praha, 1949

NOVOTNÝ, Oto - DOLENSKÝ, Adolf - JELÍNEK, Jiří - VANDUCHOVÁ, Marie, *Trestní právo hmotné - I. Obecná část*, Aspi Publishing, Praha, 2003, str. 77

PAULY, Jan, *Hřbitovní a pohřební právo*, Č.A.T, Praha, 1941

PEJŠKA, Josef, *Církevní právo se zřetelem k partikulárnímu právu československému, svazek druhý*, Theologický ústav CSsR., Obořiště, 1937

PEJŠKA, Josef, *Církevní právo se zřetelem k partikulárnímu právu československému, svazek první*, vlastním nákladem, Semily, 1932

PĚKNÝ, Tomáš, *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, Sefer, Praha, 2001, str. 362-363

TOMÁNEK, František, *Sbírka nejdůležitějších předpisů kultových platných v republice československé*, Praha 1928

TRETERA, Jiří Rajmund - PŘIBYL, Stanislav, *Konfesní právo a církevní právo*, Jan Krigl, Praha, 1997

TRETERA, Jiří Rajmund, *Stát a církve v České republice*, Karmelitánské nakladatelství s.r.o., Kostelní Vydří, 2002

TUREČEK, Josef, *Povaha kultových práv k věcem*, in: Kapitoly z konfesního práva čsl., vlastním nákladem, Praha, 1936

TUREČEK, Josef, *Ukládání uren na kultových hřbitovech*, in: Kapitoly z konfesního práva čsl., vlastním nákladem, Praha, 1936

Publikace:

Přehled veřejných a neveřejných pohřebišť v České republice, Ministerstvo pro místní rozvoj, Katolická teologická fakulta UK v Praze, 2006

Internetové stránky:

www.pohrustav.cz

www.archiweb.cz/salon.php?action=show&id=2731&type=10

www.novebrno.net,

www.mmr.cz

Seznam zkratek

apod.	a podobně
atd.	a tak dále
a.v.	augsburského vyznání
Boh.	Bohuslav – Sbírka nálezů nejvyššího správního soudu československého
Budw.	Budwiński – Sbírka rozhodnutí rakouského správního soudu
can.	kánon
CIC	Kodex Iuris Canonici
cís.pat.	císařský patent
cit.	citovaný
č.	číslo
č.z.z.	český zemský zákoník
česk.	český
čsl.	československý
čl.	článek
dvor.	dvorský
ibid.	ibidem, tamtéž
in	v
min.	ministerstvo
mj.	mimo jiné
nál.	nález
např.	například
nař.	nařízení
odst.	odstavec
příp.	případně
resp.	respektive
rozh.	rozhodnutí
ř.z.	říšský zákoník
str.	strana
Sb.	Sbírka zákonů
Sb. z. a n.	Sbírka zákonů a nařízení
s.s.	správní soud
SÚC	Státní úřad pro věci církevní
tj.	to jest
tzv.	tak zvaný
V.	Vážný- Sbírka rozhodnutí Nejvyššího soudu československého
vl.	vládní
vyhl.	vyhláška
výn.	výnos
zák.	zákon
zákl.	základní

Seznam příloh

Příloha č. 1 – Vl.nař. č. 15/1928 Sb.

Příloha č. 2 – Utrpení židovského obyvatelstva za nacistické okupace českých zemí

Příloha č. 3 – Religiozita v českých zemích (soubor map)

Příloha č. 4 – Seznam neveřejných pohřebišť (kromě židovských hřbitovů)
v roce 2006

Příloha č. 5 – Náboženská vyznání v Československu v letech 1930 a 1991

Příloha č. 6 – zákon č. 96/1925 Sb. z. a n. (vybraná ustanovení)

Příloha č. 7 – zákon č. 180/1919 Sb. z. a n.

Přílohy č. 2, 3 a 5 převzaty z BOHÁČ, Zdeněk., *Atlas církevních dějin českých zemí 1918-1999*, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří, 1999

Příloha č. 1

VI.nař. 15/1928 Sb.

Vzorná pravidla pro vybírání obecních poplatků hřbitovních.

Zemský (okresní) výbor v..... povolil (nařídil) výnosem ze dne..... č.... podle ustanovení § 28 zákona ze dne 12. srpna 1921, č. 329 Sb. z. a n. - § 3 (§ 10) zákona ze dne 15. června 1927, č. 77 Sb. z. a n. -, aby v obci..... vybírány byly od..... do..... obecní poplatky hřbitovní podle těchto pravidel:

§ 1. Poplatky hřbitovní vybírají se:

- a) za **propůjčení místa** pro hroby, hrobky, náhrobky a popelnice,
- b) za **obnovu užívacího práva** na tato místa,
- c) za **převod užívacího práva na místa pro hroby rodinné a pro hrobky na osoby jiné,**
- d) za **propůjčení hrobky obecní** k prozatímnímu uložení zemřelého,
- e) za **použití umrlčí komory,**
- f) za **vykopání, zasypání a první úpravu hrobu,**
- g) za **pohřbení rakví a uložení popelnic,**
- h) za **exhumaci.**

§ 2. Sazby jednotlivých poplatků jsou:

- a) za m² místa pro **hrobku**
 1. při zdi na dobu 50 roků 250 Kč, na dobu trvání hřbitova 500 Kč,
 2. při hlavní cestě na dobu 50 roků 200 Kč, na dobu trvání hřbitova 400 Kč,
 3. jinde na dobu 50 roků 150 Kč, na dobu trvání hřbitova 300 Kč;
- b) za m² místa pro **hrob rodinný**
 1. při zdi na dobu 25 roků 100 Kč, na dobu 50 roků 200 Kč, na dobu trvání hřbitova 400 Kč,
 2. při hlavní cestě na stejné doby 75 Kč, 150 Kč, 300 Kč,
 3. jinde za stejných podmínek 50 Kč, 100 Kč, 200 Kč,
- c) za místo pro **hrob obyčejný pro děti do 14 let** na dobu 10 roků
 1. při zdi 50 Kč, na dobu 20 roků 100 Kč,
 2. při hlavní cestě 40 Kč, na dobu 20 roků 80 Kč,
 3. při vedlejší cestě 30 Kč, na dobu 20 roků 60 Kč,
 4. v druhé řadě oddělení 20 Kč, na dobu 20 roků 40 Kč,
 5. jinde 10 Kč, na dobu 20 roků 20 Kč;
- d) za místo pro **hrob obyčejný pro osoby přes 14 roků stáří**
 1. při zdi na dobu 10 let 100 Kč, na dobu 20 let 200 Kč,
 2. při hlavní cestě na dobu 10 let 80 Kč, na dobu 20 roků 160 Kč,
 3. při cestě vedlejší na dobu 10 let 60 Kč, na dobu 20 roků 120 Kč,
 4. v druhé řadě oddělení na dobu 10 let 40 Kč, na dobu 20 roků 80 Kč,
 5. jinde na dobu 10 let 20 Kč, na dobu 20 roků 40 Kč;

e) za místa pro náhrobky

1. pro pomník k hrobce na dobu 50 roků: při zdi 500 Kč, při hlavní cestě 400 Kč, jinde 200 Kč, na dobu trvání hřbitova za stejných podmínek 1000 Kč, 800 Kč a 400 Kč,
2. pro pomník k hrobu rodinnému na dobu 25 roků: při zdi 250 Kč, při hlavní cestě 200 Kč, jinde 100 Kč, na dobu 50 roků za stejných podmínek 500 Kč, 400 Kč a 200 Kč, na dobu trvání hřbitova 1000 Kč, 800 Kč a 400 Kč,
3. pro pomník k hrobu dětskému na dobu 10 roků podle stejných zásad, jako stanoveny jsou poplatky za místa pro hroby dětské [lit. c)] 50 Kč, 40 Kč, 30 Kč, 20 Kč a 10 Kč, na dobu 20 roků poplatky dvojnásobné, pro kříž s podezdívkou poplatky poloviční,
4. pro pomník ke hrobu osoby přes 14 roků stáří podle stejných zásad na dobu 10 let 100 Kč, 80 Kč, 60 Kč, 40 Kč a 20 Kč, na dobu 20 roků poplatky dvojnásobné, pro kříž s podezdívkou poplatky poloviční,
5. za m² místa pro desku na zeď k hrobce na dobu 50 roků 100 Kč, na dobu trvání hřbitova 200 Kč, k hrobu rodinnému na dobu 25 roků 50 Kč, na dobu 50 roků 100 Kč, na dobu trvání hřbitova 200 Kč, k hrobu dětskému na dobu 10 roků 15 Kč, na dobu 20 roků 30 Kč, k hrobu osoby přes 14 roků stáří na 10 roků 20 Kč, na 20 roků 40 Kč;

f) za m² místa pro popelnice

1. při zdi na dobu 10 roků 100 Kč, na dobu 20 roků 200 Kč, na dobu 25 roků 250 Kč, na dobu 50 roků 500 Kč, na dobu trvání hřbitova 1000 Kč,
2. při hlavní cestě za stejných podmínek 75 Kč, 150 Kč, 200 Kč, 400 Kč a 800 Kč,
3. jinde za stejných podmínek 50 Kč, 100 Kč, 125 Kč, 250 Kč a 500 Kč;

g) za obnovu užívacího práva na všechna dočasná místa pod a) až f) jmenovaná na další stejnou dobu, t. j. na dalších 10, 20, 25 nebo 50 roků platí se stejné poplatky, jako za propůjčení míst těch na prvních 10, 20, 25 nebo 50 roků;

h) za převod užívacího práva na místa pro hroby rodinné a pro hrobky na dobu trvání hřbitova propůjčené na osoby jiné (cizí) platí se 50 % příslušného poplatku za místo;

i) za propůjčení hrobky obecní k prozatímnímu uložení zemřelého: za rakev a den 2 Kč;

k) za použití umrlčí komory k uložení zemřelého před pohřbením: za dítě do 14 let stáří 25 Kč, jinak 50 Kč, za použití této komory k neúřední pitvě 100 Kč;

l) za vykopání, zasypání a první úpravu hrobu rodinného 200 Kč, dětského 50 Kč, jiného 100 Kč;

m) za pohřbení do hrobky nebo do hrobu rodinného za každou rakev 100 Kč, do hrobu dětského 25 Kč, jiného 50 Kč, za uložení popelnice 75 Kč;

n) za exhumaci 200 Kč.

§ 3. Poplatky je povinen platiti, kdo žádá za úkon poplatku podrobený, po případě kdo po zákonu jest povinen hraditi náklady pohřební. **Obecní chudí jsou od poplatků osvobozeni.** Obecní rada může s výhradou dodatečného schválení obecním zastupitelstvem poplatky v jednotlivých zřetele hodných případech snížit nebo i zcela prominouti.

§ 4. Poplatky předpisuje a vybírá obecní starosta nebo orgán obcí k tomu ustanovený a odvádí je do obecní pokladny. Poplatky jsou splatny zároveň se žádostí za provedení

toho kterého úkonu. O zaplacení poplatků vydá se poplatníkovi v každém případě náležitě upravená stvrzenka. Obecní úřad vydá pak orgánům hřbitovní správy poukaz k provedení úkonů, jež byly zaplacený. Stvrzenka a poukaz slouží za průkaz, že poplatky byly řádně zapraveny. Byla-li straně poskytnuta lhůta k placení, nutno okolnost tu v poukazu vyznačiti. Dozor nad správným placením poplatků vykonává obecní rada neb orgán obce k tomu ustanovený.

§ 5. Proti vyměření poplatků podati lze odvolání k obecnímu zastupitelstvu, a z jeho rozhodnutí lze se odvolati k bezprostřednímu úřadu dohlédacímu, jehož rozhodnutí je konečné. Odvolání je podati u obecního úřadu do 14 dnů, počínajíc dnem, jenž následuje po dni vyrozumění. Odvolání nemá účinku odkládacího.

§ 6. Kdo vědomě a úmyslně podnikne něco, aby se vyhnul placení poplatků nebo docílil nižší jich výměry, bude potrestán, pokud nejde o činy, spadající do pravomoci řádných soudů, příslušným finančním úřadem (§ 43 zák. č. 329/1921 Sb. z. a n.) peněžitou pokutou od 2 Kč do 100 Kč. Kdo přestupků těch dopustí se bez úmyslu vyhnouti se placení poplatků nebo jinakým způsobem jedná proti ustanovením těchto pravidel, bude potrestán pokutou pořádkovou, kterou ukládá obec ve vlastním oboru působnosti. Pokuty plynou do chudinského fondu obce.

§ 7. Poplatky, po případě pokuty včas nezapravené vymáhá obecní starosta. O vymáhání a **řízení exekučním** platí též ustanovení, jako pro vymáhání nezaplacených daní přímých.

§ 8. Z částek poplatků, které jakýmkoli způsobem nebyly včas zapraveny, platiti jest 6 %ní úroky z prodlení, činí-li poplatek v tom kterém jednotlivém případě vyměřený alespoň 50 Kč.

§ 9. O **promlčení** poplatků platí stejná ustanovení, jako o promlčení daní přímých.

§ 10. **Poplatky plynou do obecní pokladny a výnosu jich jest užítí k úhradě nákladů na zřízení a udržování obecního hřbitova.**

Poznámka.

Pro hřbitovy, společné několika obcím, upraví se nadpis, úvod a § 10 pravidel takto:

Vzorná pravidla pro vybírání obecních poplatků za používání obecního hřbitova v....., společného obcím.....

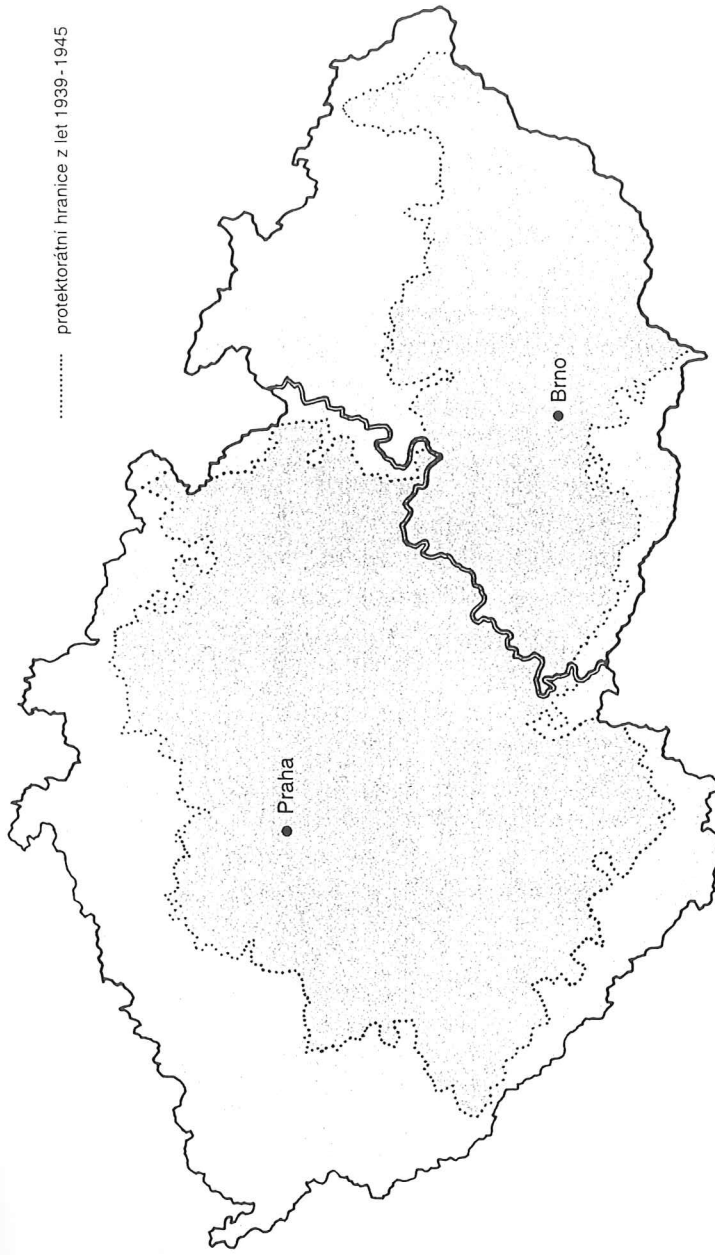
Zemský (okresní) výbor v..... povolil (nařídil) výnosem ze dne..... č.... podle ustanovení § 28 zákona ze dne 12. srpna 1921, č. 329 Sb. z. a n. - § 3 (§ 10) zákona ze dne 15. června 1927, č. 77 Sb. z. a n. -, aby obec..... s platností ode dne..... do dne.... vybírala za používání obecního hřbitova, společného obcím....., obecní poplatky hřbitovní podle těchto pravidel:.....

§ 10. **Poplatky odvádějí se do pokladny obce.... a jejich výnosu jest užítí k úhradě nákladů na zřízení a udržování společného hřbitova.**

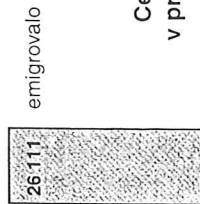
108. UTRPENÍ ŽIDOVSKÉHO OBYVATELSTVA ZA NACISTICKÉ OKUPACE ČESKÝCH ZEMÍ

Zdeněk Boháč 1999

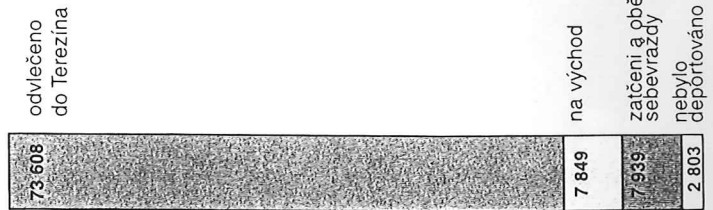
..... protektorátní hranice z let 1939 - 1945



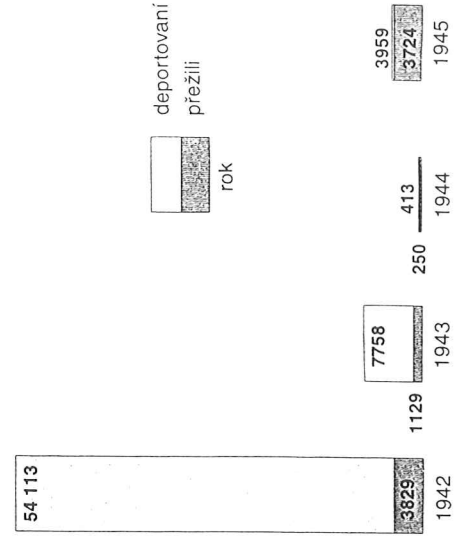
Počet občanů
ovažovaných v roce 1939
za Židy - 118 310



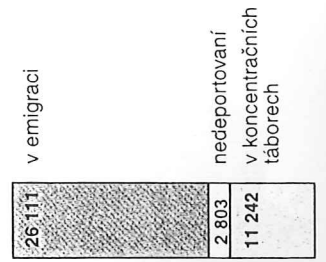
Celkový počet Židů
v protektorátu - 92 199



Deportace do Terezína (a následně do koncentračních táborů) v letech 1941-1945



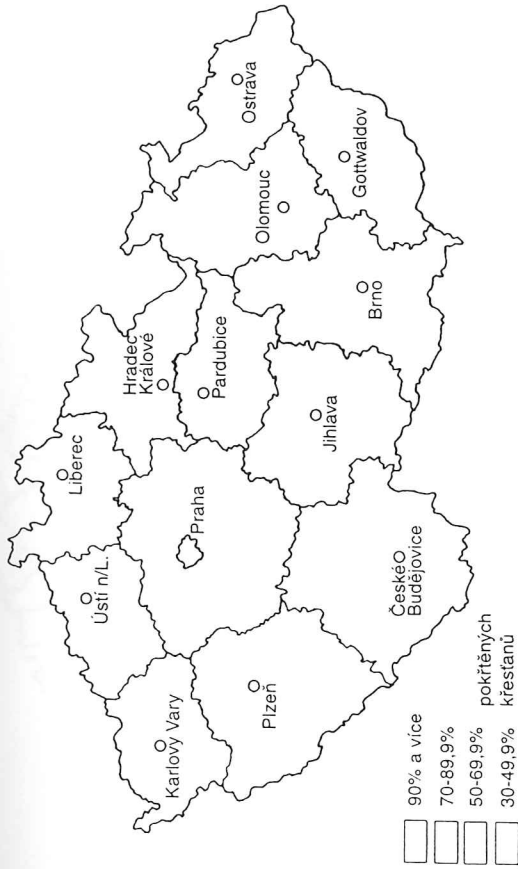
Holocaust přežilo



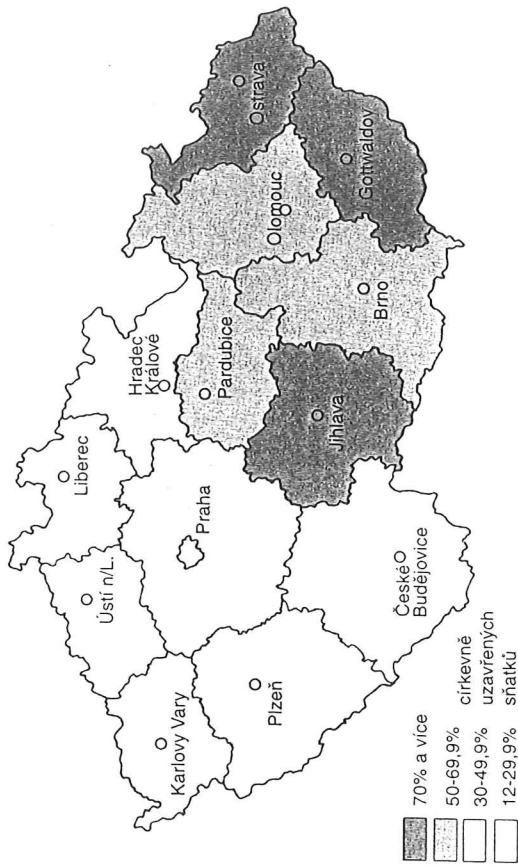
103. RELIGIOZITA KRAJŮ V ČESKÝCH ZEMÍCH V ROCE 1954

Zdeněk Boháč 1999

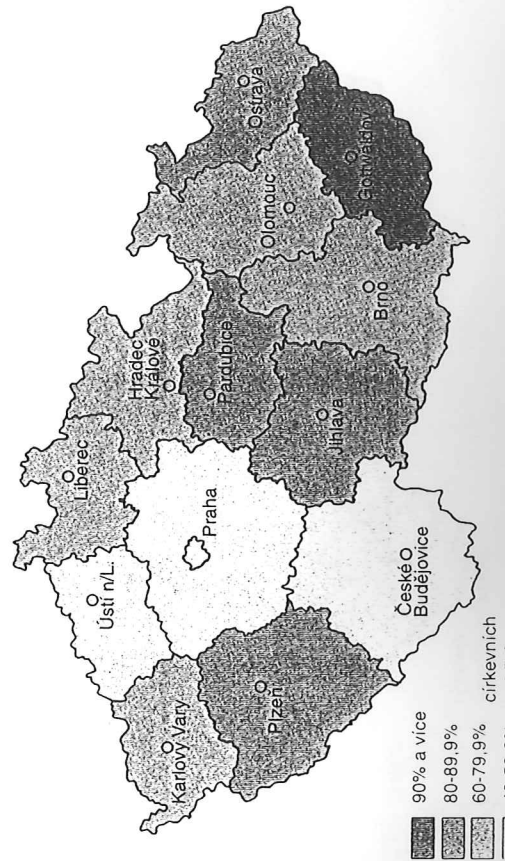
Procento pokřtěných křesťanů (podle krajů)



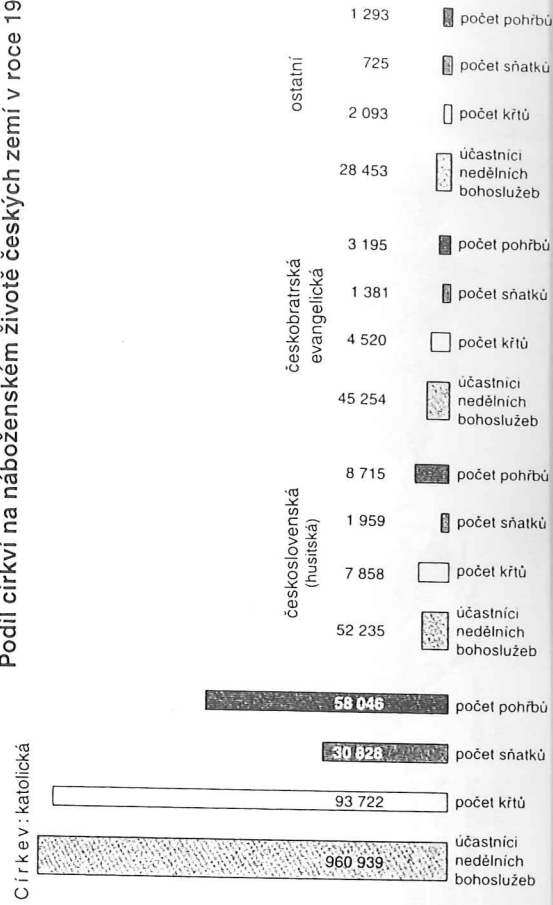
Procento církevních sňatků (podle krajů)



Procento církevních pohřbů (podle krajů)



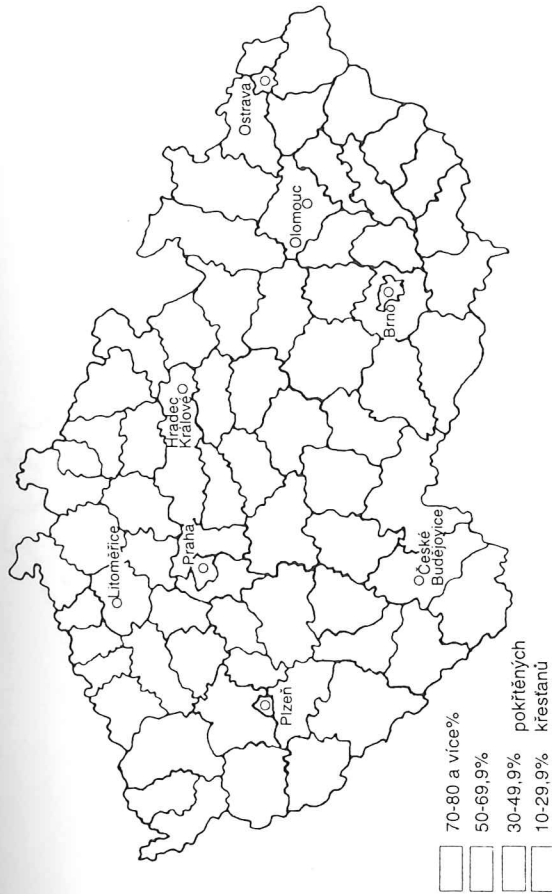
Podíl církví na náboženském životě českých zemí v roce 1954



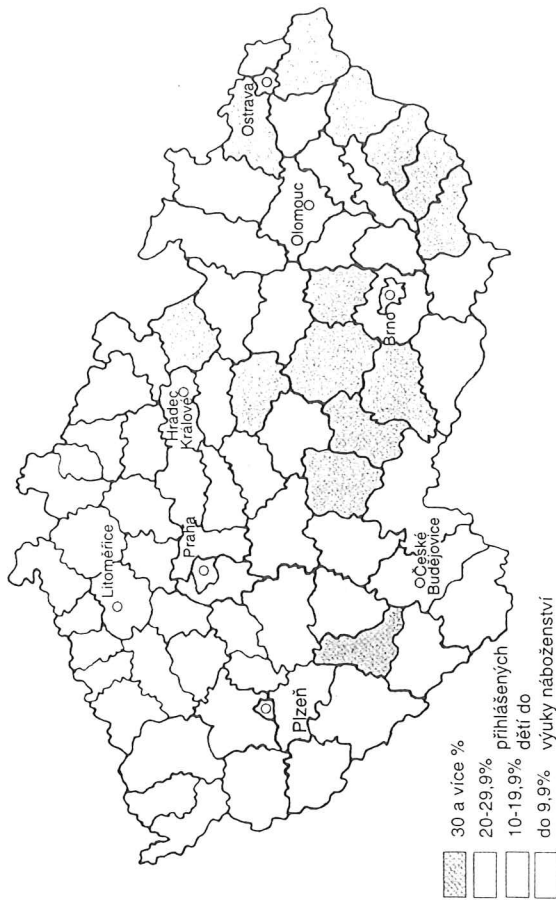
104. RELIGIOZITA OKRESŮ V ČESKÝCH ZEMÍCH v letech 1974-1975

Zdeněk Boháč 1996

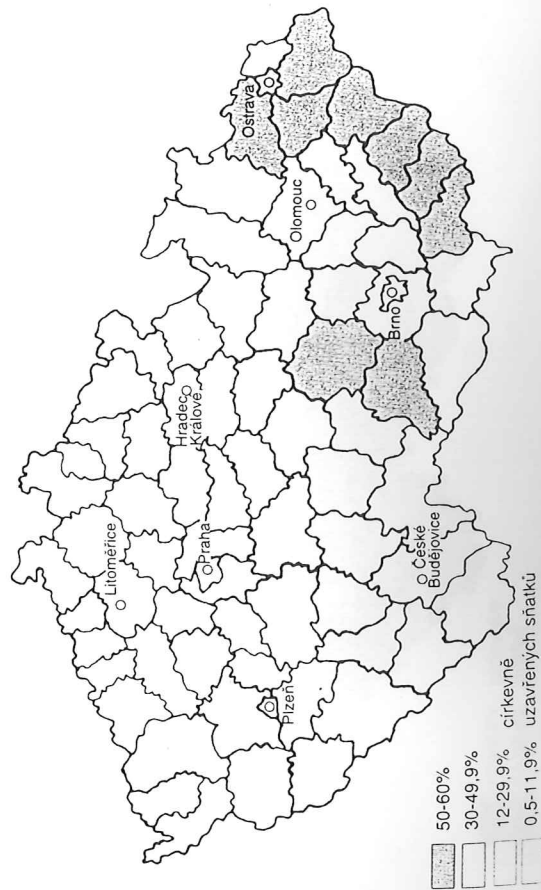
Procento pokřtěných křesťanů (podle okresů)



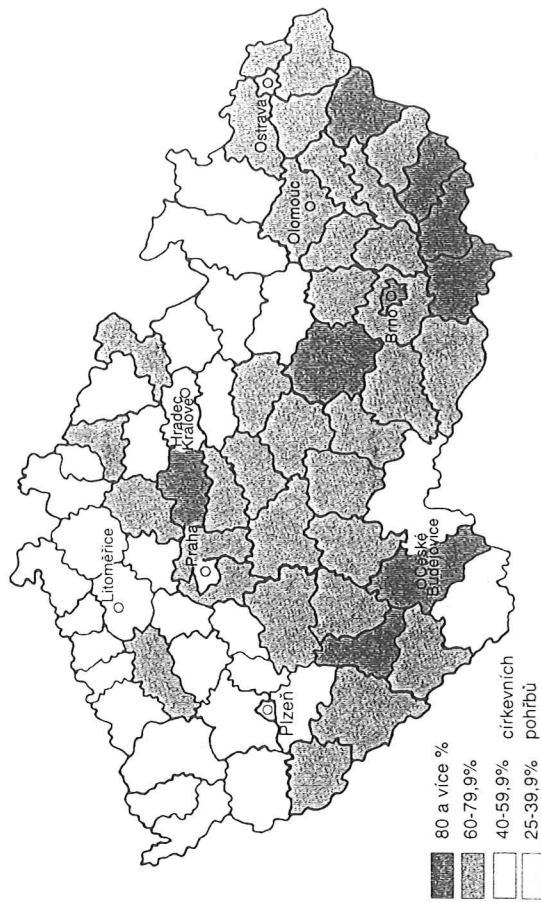
Procento přihlášených dětí do výuky nepovinného náboženství (podle okresů)



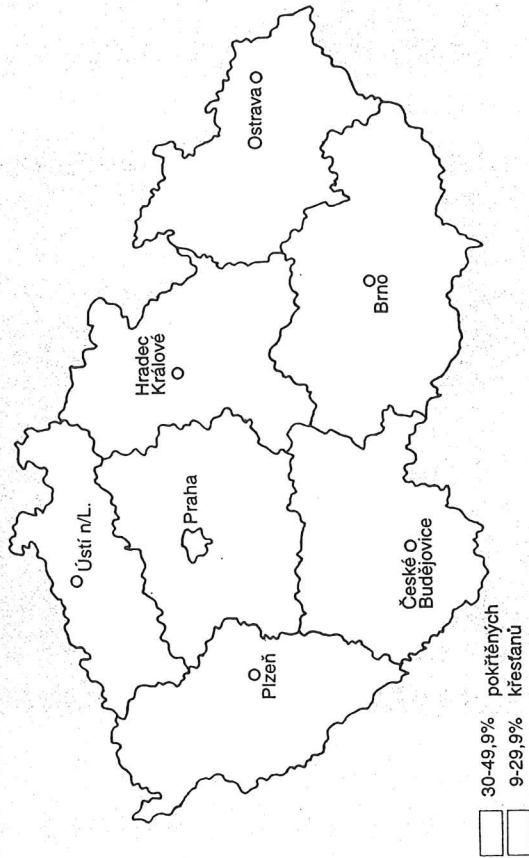
Procento církevních sňatků (podle okresů)



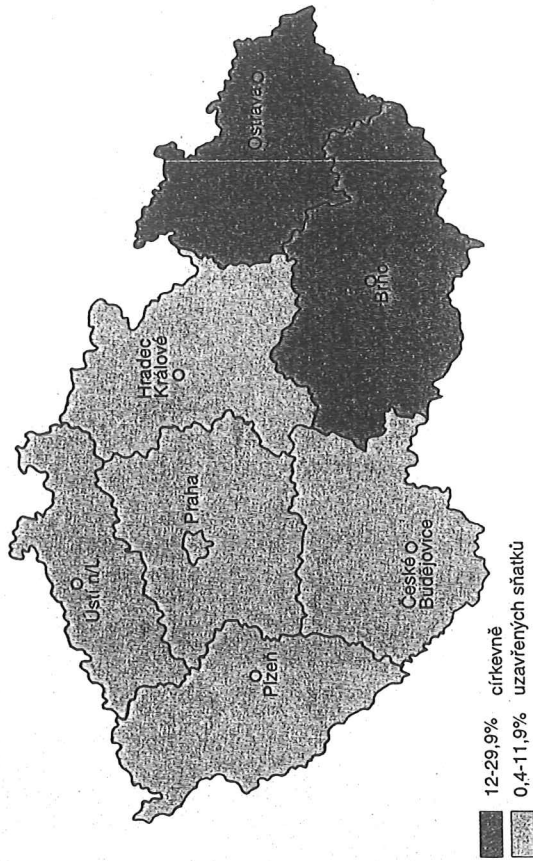
Procento církevních pohřbů (podle okresů)



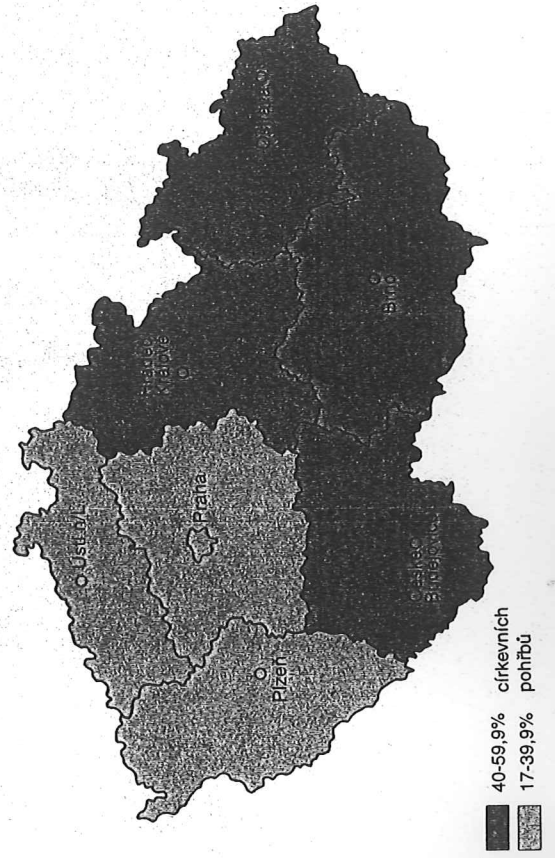
Procento pokřtěných křesťanů (podle krajů)



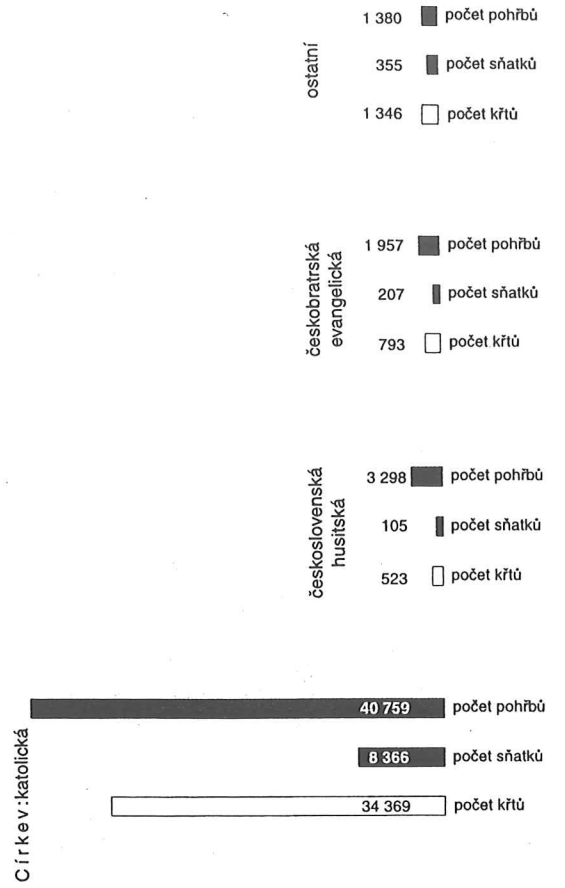
Procento církevních sňatků (podle krajů)



Procento církevních pohřbů (podle krajů)



Podíl církví na náboženském životě českých zemí



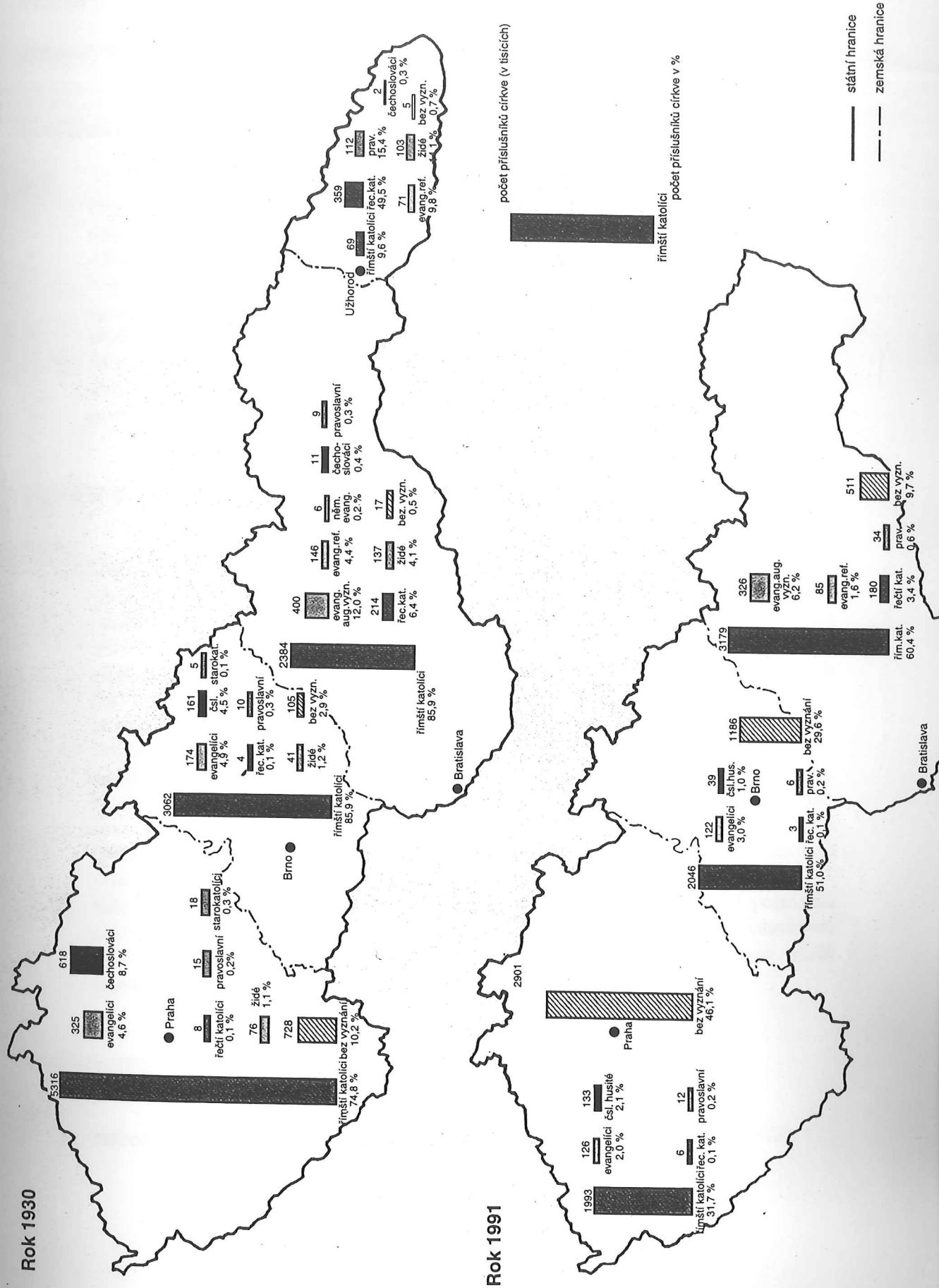
Příloha č. 4

Seznam neveřejných pohřebišť (kromě židovských hřbitovů) v roce 2006

- 3 pohřebišť Náboženská obce Církve československé husitské - Dobruška,
Hradec Králové a Stará Paka
- 2 pohřebišť Moravskoslezské sdružení Církve adventistů sedmého dne - Frýdek
a Šenov u Nového Jičína
- 2 pohřebišť Kongregace Milosrdných sester III. Řádu sv. Františka pod ochranou
Sv. Rodiny v Brně - Velký Újezd u Kojatic a Nelepeč – Žernůvka
- 2 pohřebišť Kolegiální kapitula sv. Petra a Pavla na Vyšehradě – Praha Vyšehrad
- 1 pohřebišť Klášter premonstrátů Teplá – Mnichov u Mariánských Lázní
- 1 pohřebišť Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského – Praha Řepy
- 1 pohřebišť Kolegiální kapitula sv. Kosmy a Damiána ve Staré Boleslavi
– Brandýs nad Labem-Stará Boleslav
- 1 pohřebišť Královská kanonie premonstrátů na Strahově – Olomouc, Svatý
Kopeček
- 1 pohřebišť Fr. Diana Stenbergová – Zásmuky
- 8 pohřebišť 11 fyzických osob - Smiřice

1. NÁBOŽENSKÁ VYZNÁNÍ V ČESKOSLOVENSKU V LETECH 1930 A 1991

Zdeněk Boháč 1997



O výkonu bohoslužby a duchovní správy.

§ 7

- 1) Orgány nebo příslušníci církve nebo náboženské společnosti nesmějí vykonati náboženský úkon ani úkon duchovní správy vůči příslušníkům jiné církve nebo náboženské společnosti, o něž nebyli oprávněnými požádáni.
- 2) Výjimka přípustna jest jen v těch jednotlivých případech, když příslušní duchovní správci nebo zřízenci jiné náboženské společnosti požádali o provedení úkonu jim příslušejícího nebo když statut a předpisy téže dovolují provedení úkonu.
- 3) Mimo tyto případy jest dotýčný úkon právně bezúčinný, a jest povinností úřadů, aby na žádost postižených osob soukromých nebo náboženské společnosti poskytl přiměřenou pomoc.

O pohřbívání

§ 10

- 1) Nikdo nesmí brániti slušnému pohřbení na hřbitově, ani je zakazovati, ani rušiti. Slušným pohřbením rozumí se výkon pohřebních obřadů a projevů, jakož i pohřbení v rodinném hrobě nebo ve zvláštním oddělení pro souvěrce zemřelého zřízeném se souhlasem politického úřadu I. Stolice nebo, není-li takového oddělení, v běžné řadě hrobů. Totéž platí o náhrobcích, pomnicích a jinakých zařízeních památce zemřelého sloužících. Obřady, projevy, náhrobky a pomníky nesmějí obsahovati urážky náboženské obce (společnosti), jíž obec patří.
- 2) Duchovní správci nebo jiní představitelé náboženské obce (společnosti, spolku) smějí odepřít pohřbení mrtvoly zemřelého, jenž nebyl jejím příslušníkem, na svém hřbitově jen, je-li v obvodu místní obce, kde smrt nastala nebo mrtvola byla nalezena, hřbitov obecní nebo hřbitov pro příslušníky církve nebo náboženské společnosti, jíž zemřelý patřil. Pohřbení v rodinném hrobě nesmějí však ani v těchto případech odepřít.
- 3) Kdo jedná proti ustanovením odst. 1. až 3. tohoto paragrafu, budiž potrestán politickým úřadem první stolice pokutou do 1000 Kč, za přitěžujících okolností však pokutou do 4000 Kč nebo vězením do 14 dnů. Nedobytná pokuta budiž proměněna v přiměřené vězení do 14 dnů.

Společná ustanovení

§ 15

- 1) Náboženským vyznáním podle tohoto zákona rozuměti jest i stav „bezvyznání“.

Příloha č. 7

Zákon č. 180/1919 Sb. z. a n.

§ 1

Pohřbívání ohněm jest dovoleno.

§ 2

Provedením zákona jest pověřen ministr veřejného zdravotnictví ve srozumění s ministrem vnitra a spravedlnosti.